

הצמחים הקדושים בקדושת שביעית והשימוש בהם

יחידה א: התנאים לקדושת השביעית

לא כל הצמחים הצומחים בשביעית קדושים בקדושת שביעית. כדי שתחול קדושה,

צריכים להתמלא שלושה תנאים:

- א. כמו בכל המצוות התלויות בארץ - הצמח צריך לגדול באדמת הארץ.
 - ב. התורה ציוותה 'והיתה שבת הארץ לכם לאֲכֹלָה', ולכן קדושה חלה רק על צמחים שעומדים 'לאֲכֹלָה'.
 - ג. הצמח צריך לצמוח במהלך השנה השביעית.
- שיעור זה מוקדש לשני התנאים הראשונים, בתנאי השלישי נדון באחד מהשיעורים הבאים.
כפי שנראה במהלך השיעור, ישנן שתי שאלות, התלויות במידה רבה זו בזו: על מה חלה קדושת שביעית, ולאילו שימושים ניתן להשתמש בגידולים הקדושים בקדושת השביעית.

א. גידולו מן הארץ ושורשיו בארץ

1. תלמוד בבלי מסכת שבת דף צ עמוד א, עבודה זרה יד עמוד א
כבריתא מי איתא בשביעית? והתניא: 'זה הכלל: כל שיש לו עיקר - יש לו שביעית, ושאין לו עיקר - אין לו שביעית'...

כבריתא - גופרית
הנחצבת מהאדמה.

2. המאירי - בית הבחירה למאירי מסכת עבודה זרה דף יד עמוד ב
יש מפרשים: כל שיש לו עיקר - כל דבר שהפרי גדל מן השרש, כגון רוב פירות או כולם, שיש להם עיקר, ומקום באילן שגדל מן ממנו, ולהוציא כמהין ופטרויות וכשות שאין להם שורש שגדלים ממנו.

❖ עיון נוסף: עיינו בדברי המאירי, ובפירושים הנוספים שהוא מביא לגמרא זו. האם יהיו לפירושים האחרים נפקא מינות מעשיות?

3. הרב חיים קנייבסקי - דרך אמונה - ביאור ההלכה הלכות שמיטה ויובל פרק ד
ולענין קדושת שביעית {בפטרויות} הנה בשבת (צ, א) אמרו: 'והתניא: זה הכלל כל שיש לו עיקר יש לו שביעית, ושאין לו עיקר אין לו שביעית' פירש רש"י: שיש לו עיקר שנשרש בארץ. ולפירוש זה הסכימו התוספות (עבודה זרה יד, א ד"ה תורניתא). ולפי זה פשוט דבכמהין ופטרויות כיון שאין להם שרשים כלל... אין שייך בו דין שביעית, וכן כתב בהדיא במאירי בעבודה זרה דאתי למעוטי כמהין ופטרויות וכשות. אך הריטב"א וחידושי הר"ן בשבת פירשו פירוש אחר בברייתא זו, דמיירי לענין ביעור... ואף שבעיקר הדין לא חלקו על רש"י ותוספות, אדרבה הריטב"א הקשה שם דמילתא דפשיטא היא (לענין גפרית) אם אין לו עיקר אין לו שביעית, על כל פנים אין לנו ראייה מסוגיא זו לענין כמהין ופטרויות, ומכל מקום מסתבר שכמו שפטורין ממעשר... מפני שאין גידוליהן מן הארץ, הכא נמי אין שייך בו קדושת שביעית.

קדושת שביעית בדבש

4. הרב שלמה זלמן אויערבך - מעדני ארץ סימן ד אות ה
דאף אי חשבינן לכוורת כקרקע {לענין רדיית הדבש שתחשב כמלאכת קוצר בשבת}, לענין שביעית פשוט הוא דלא חייל כלל שום קדושת שביעית על הדבש, שהרי אמרו בגמרא שבת צ ע"א ובעבודה זרה יד ע"א 'זה הכלל כל שיש לו עיקר יש לו שביעית', ועיין שם ברש"י ובתוספות דעל כל פנים תרווייהו מיהו סברי דבעינן דווקא שורש בארץ שממנו הוא חי, וכיון שכן פשוט הוא דאף אי חשבינן לכוורת כקרקע מכל מקום כיון שאין להדבש שום שורש שממנו הוא חי ודאי דלא נוהג בו שביעית...

חשבינן לכוורת כקרקע - לדעת ר' אליעזר (בבא בתרא פ, ב) אדם הרודה בדבש מכוורתו מתחייב משום קוצר, כיון שדבש נחשב כמחובר לקרקע.

5. הרב יהודה עמיחי - אמונתך עתיד חוברת 41

לא ברור מדבריו {של המעדני ארץ} היכן הלכה לה קדושת שביעית שהייתה בעצים והועברה דרך הדבורים לכורת.

הגאון רבי צבי פסח פראנק (גאון צבי, כרם ציון הלכות שביעית, עמ' נח) כתב ליישב שאלה זו שהדבורים אכלו את הפרחים, ונעשתה המצווה בפרחים, וכל דבר שנעשה בו מצוותו פקעה קדושתו, כמו דם קדשים לאחר זריקה. אולם גם הסבר זה צריך עיון שכן מניין לנו שפקע קדושת שביעית מהפרחים בגלל אכילתם... נראה שהפטור של הדבש מקדושת שביעית נובע מכך שמציצת הדבורים את הצוף הוא בשלב הפרחים, לפני נפילת עלי כותרת. וקדושת שביעית חלה על הפירות משעת החנטה בלבד (ראש השנה יג ע"א) וקודם לכן לא חלה קדושת שביעית.

❖ **האם הרב עמיחי והרב אויערבך חולקים זה על זה?**

6. הרב יעקב אפשטיין - חבל נחלתו חלק ב סימן נג**

טעם פשוט להיתר הוא מצד זה וזה גורם, וכי מי יודע מהיכן הביאו את הצוף? ואף על פי שמניחים כוורת ליד שדות או מטעים כדי להרבות בהפריית הפרחים, וכי יש אפוטרופוס לדבורים שנאמר שאינן מלקטות מאזורים נוספים? ופרחי בר אלו אינן קדושים בקדושת שביעית כדן צמחי הפקר המובאים בשביעית (ט), (א). עולה שהדבש הנוצר הוא מפרחי צמחים הקדושים בקדושת שביעית ומפרחי בר, וכיון שבזה זה גורם אין דיני רוב ומיעוט יש להתיר את הדבש מצד זה וזה גורם.

גורם נוסף להיתר הוא מה שהן מוסיפות לצוף מגופן כדי להפכו לדבש. וחומרים אלו שהם מותרים (מפני שאינן ממצות אותם מגופן) נוספים לכל דבש, ולכן יש בדבש שני גורמים להיתר: צוף מפרחים מותרים, חומרים שהן ממצות שלא מגופן.

אולם נראה יותר שסיבת ההיתר כמעט בכל האיסורים שהדבש משתנה בגוף הדבורה (כפי שידוע גם מחקירת הטבע). והותר לאחר שיצא מגופה משום שפנים אחרות הן, ואין לקרוא עליו שם שביעית. אמנם גם אין לאוסרו מצד היוצא מן הטמא משום שאינו מתמצה מגופן...

❖ **האם הרב אפשטיין והרב עמיחי חולקים זה על זה?**

ב. הנאתו וביעורו מתרחשים באותו זמן והנאה הראויה לכל אדם

7. תלמוד בבלי מסכת בבא קמא דף קא עמוד ב

רבא רמי, תנן: ממין הצובעין - ספיחי סטים וקוצה, יש להן שביעית ולדמיהן שביעית, יש להן ביעור ולדמיהן ביעור, אלמא, עצים יש בהן משום קדושת שביעית.

ורמינהי: עלי קנים ועלי גפנים שגיבנן בחבא על פני השדה, לקטן לאכילה - יש בהן משום קדושת שביעית, לעצים - אין בהן משום קדושת שביעית?

ומשני, אמר קרא: 'לאכלה' - במי שהנאתו וביעורו שוין, יצאו עצים שהנאתן אחר ביעורן.

והא איכא עצים דמשחן, דהנאתן וביעורן שוין!

אמר רבא: סתם עצים להסקה הן עומדין.

❖ **עיון נוסף: עיינו בתוספות בבא קמא דף קא עמוד ב ד"ה 'והנאתן' וד"ה 'והאיכא' (להלן מקור**

48). האם שימושים בעצים העומדים לבערה - כגון בישול תאורה או חימום - מוגדרים כהנאתן

אחר ביעורן?

❖ **למסקנת הגמרא, מדוע ספחי סטים וקוצה קדושים בקדושת שביעית, ואילו עלי קנים וגפנים**

לא?

זה וזה גורם - דבר שנוצר כתוצאה משני דברים שגרמו אותו, אחד מותר ואחד אסור אינו נאסר.

סטים וקוצה - צמחים המשמשים לצביעה. שגיבנן בחבא - אסף כדי (להחביא ו) לשמור לעתיד. ומשני... שהנאתן אחר ביעורן - אדם נהנה מעצי הסקה רק לאחר שהעץ כבר נשרף ואינו, כי השימוש העיקרי בעצים הוא לבישול, ולצורך כך משתמשים בעיקר בגחלים. בניגוד לספיחי סטים וקוצה המשמשים לצביעה, שהיא שימוש שהנאתו וביעורו שווים, כי בזמן שהצמח מתכלה, הצבע נקלט בבוט. עצים דמשחן - עצים המשמשים למאור.

8. רש"י מסכת סוכה דף מעמוד א

שהנאתו וביעורו שוה - כלומר, שהנאתו וביעורו שמתבער מן העולם, באין כאחד. כגון: סיכה ושתייה והדלקת הנר, ומהך דרשה נמי ילפינן שאין שביעית נוהג אלא בפרי העומד להנאות הללו, דהכי נמי מידרש קרא: 'והיתה שבת הארץ' נוהגת במה ש'לכם לאכלה' - שהנאתו דומה לאכילה.

באין כאחד - בסיכה
שתייה והדלקת הנר
הצמח מתכלה באותו זמן
שהאדם נהנה.

9. הרב אפרים דיין - משנה ראשונה שביעית ז משנה א

והטעם כיון שאין הנאה בשעת הביעור הוי כמפסיד.

10. המשך הגמרא במקור 7 - תלמוד בבלי בבא קמא דף קב עמוד א

אמר רב כהנא: ועצים להסקה תנאי היא, דתניא: אין מוסרין פירות שביעית לא למשרה ולא לכבוסה. ורבי יוסי אומר: נותנין פירות שביעית לתוך המשרה ולתוך הכבוסה.

מאי טעמא דרבנן? אמר קרא: 'לאכלה' - ולא למשרה, 'לאכלה' - ולא לכבוסה.

ורבי יוסי אומר, אמר קרא: 'לכם' - לכל צרכיכם.

ורבנן נמי הכתיב: 'לכם'! 'לכם' דומיא ד'לאכלה' - במי שהנאתו וביעורו שוין, יצאו משרה וכבוסה שהנאתן

אחר ביעורן. ורבי יוסי נמי הכתיב 'לאכלה'? אמר לך: ההוא מיבעי ליה לכתניא, דתניא: לאכלה - ולא

למלוגמא. אתה אומר: לאכלה ולא למלוגמא, או אינו אלא לאכלה ולא לכבוסה? כשהוא אומר: לכם - הרי

כבוסה אמור, הא מה אני מקיים לאכלה? לאכלה - ולא למלוגמא. ומה ראית לרבות הכבוסה ולהוציא את

המלוגמא? מרבה אני את הכבוסה ששוה בכל אדם, ומוציא אני את המלוגמא שאינו שוה בכל אדם.

11. כתוב שם לראב"ד מסכת סוכה דף יט עמוד ב

ואנו כד מפרשים: דבין תנא קמא ובין רבי יוסי תרווייהו סבירא להו 'לכם' דומיא דלאכלה, אלא דתנא קמא

סבר: דומיא דלאכלה - שהנאתו וביעורו שוה, ורבי יוסי סבר: דומיא דלאכלה - שהוא שוה לכל אדם.

הילכך עצים להסקה {לדעת רבי יוסי} נמי שוה לכל אדם הוא ונוהג בהם שביעית, ומתוך טעמיה נמי

מרבין מיני הצבעים לקדושת שביעית, אף על גב דלאו בני אכילה נינהו.

❖ **הסבירו מדוע מחלוקת רבי יוסי ורבנן היא גם לגבי עצים להסקה?**

משרה - את הפשתן שורים ביין וצמחים נוספים על מנת לעבד אותו ולהכין ממנו חוטים.

משרה וכבוסה... - הפירות מתקלקלים מיד בתחילת תהליך שריית הפשתן והכיבוס, וההנאה מהם באה רק אחר כך, בזמן הכנת החוטים ולבישת הבגד המכובס.

מלוגמא - רפואה. **שוה בכל אדם -** שכל אדם צריך להנאה זו (רש"י).

מיני הצבעים - צמחים המיועדים לצבע ולא לאכילה, חלה עליהם קדושת שביעית גם לשיטת רבי יוסי, כיון שהנאתם שוה לכל אדם.

12. הרב שלמה זלמן אויערבך - שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן מב

אי הוה משכחת פירות או מיני צובעין שאינם ראויים אלא למצוה ולא להנאת הגוף, מסתבר דלא חל עליהם

קדושת שביעית אף בכהאי גוונא דהנאתן וביעורן שוה (כלומר שהנאת קיום המצוה הוא יחד עם הביעור),

היינו משום דמאותו הטעם דמצרכינן שיהא הנאתו וביעורו שוה מפני שצריך להיות דומיא דאכילה, הוא

הדין נמי דבעינן דוקא שיהיו ראויים להנאת הגוף ולא רק להנאת מצוה בלבד, כיון דכתיב: 'והיתה שבת

הארץ לכם לאכלה' בעינן דוקא דומיא דהנאת מאכל שהיא הנאת הגוף.

❖ **מהו התנאי שמוסיף ה'מנחת שלמה' לכך שקדושת השביעית תחול על הגידולים?**

הנאתו לפני ביעורו

למדנו שלפי הגמרא במסכת בבא קמא (מקורות 7, 10) קדושה חלה רק על גידולים שההנאה מהם

מתרחשת במקביל לביעורם, ולא על כאלו שההנאה מהם באה אחרי ביעורם.

להלן נדון בשימושים שההנאה מהם מתרחשת לפני הביעור.

13. רבי זרחיה הלוי - המאור הקטן מסכת סוכה דף יט עמוד ב

אפילו עצים דהסקה עצמן, שהנאתן אחר ביעורן איכא תנא דאמר יש בהם משום קדושת שביעית, והיינו

דרבי יוסי דאמר: 'לכם' - לכל צרכיכם'. שכשם שמוסרין דמי פירות שביעית למשרה ולכביסה, ואף על פי

שהנאתן אחר ביעורן, כך קדושת שביעית חלה בכל דבר הנאה השוה לכל אדם, אף על פי שהנאתו אחר

ביעורו, וכל שכן במה שהנאתו וביעורו שוה כגון עצים דמשחן שמתחמם כנגדו... וכל שכן במי שנהנה בו קודם שיתבער, כגון לולב העשוי לכבד בו את הבית.

❖ **רבינו זרחיה דן בשיטת רבי יוסי. האם ניתן לדייק מדבריו מה יסברו רבנן, הדורשים שיהיו 'הנאתו וביעורו שוים'?**

14. **הרב ישראל יעקב קנייבסקי - קהילות יעקב שביעית - סימן יט**
רש"י ז"ל (מקור 45) פירש בסוכה שלולב {המשמש כמטאטא} הנאתו בשעת ביעורו הוא שמתקלקל בשעת תשמישו עיין שם, ומשמע קצת דבעינן דוקא שתהא ביעורו בשעת הנאתו.
ויש להביא ראיה דבהנאתו קודם ביעורו נוהג קדושת שביעית מהא דבעי בירושלמי {מקור 24} אי בשמים נוהג בהן קדושת שביעית.... והרי בשמים כשמריח בהן אין כאן ביעור כלל והוי ליה הנאתו קודם ביעורו, ומוכח דזה לא אכפת לן. דלא נתמעט אלא הנאתו אחר ביעור.
ושוב הראו לי שהר"ש סיריליו ז"ל באמת מפרש האי בעיא דבשמים אי נוהג בהם שביעית משום דלא קפדינן אלא הנאתו אחר ביעור, או דילמא לא נהג שביעית משום דלא הוי הנאתו בשעת ביעורו אלא קודם ביעורו עיין שם, וכיון דהוי בעיא דלא איפשיטא בירושלמי נמצא דלהרש"ס ז"ל הוי ליה ספיקא דדינא אי נוהג קדושת שביעית בדבר שהנאתו קודם ביעורו.

❖ **השוו את דברי הר"ש סיריליו המובאים במקור זה, לדברי ערוך השולחן במקור 22. האם הם חולקים בהבנת הירושלמי?**

יחידה ב: קדושת שביעית בצמחים המשמשים לצביעה וכיבוס

15. תלמוד ירושלמי מסכת שביעית פרק ז הלכה א

צביעין לאדם מהו שיהא עליהן קדושת שביעית? נישמענא מן הדא: 'לכם - כל שהוא צורך לכם'. ותני עלה: כגון אכילה ושתייה וסיכה וצביעה.

16. רש"י מסכת סוכה דף מ עמוד א

ולא לכבוסה - לכבוס בגדים ביין של שביעית, משרה וכבוסה הנאתן אחר ביעורן, שמשעה ששורה הבגדים או הפשתן ביין שעה אחת נתבער ואבד לו, והנאתו אינה עד שילבש הבגדים.

17. תוספות מסכת סוכה דף מ עמוד א ד"ה יצאו

שמשעה ששרה הפשתן או הבגדים ביין שעה אחת נתבער ואבד והנאתו אינה עד שילבש אותן בגדים כך פירש בקונטרס. ותימה דבהגוזל קמא (בבא קמא קא, ב) קא חשיב מין הצבועין הנאתן וביעורן שוה {ולכאורה גם בצביעה ההנאה רק בשעת לבישת הבגדים ואין הנאתו וביעורו שווים}... {תוספות מתרצים:} ובקונטרס פירש שם: דמיני צבעים בשעת רתיחת היורה כלה השורש וקולט הצבע בבגד, נמצא הנאתו וביעורו שוה, אבל משרה וכבוסה משעה שמטילין פשתן או בגד ביין נתקלקל ונבער והנאתו אינה עד שלשה ימים או ארבעה, שיהא הפשתן שרוי.

❖ **האם שני פירושי הקונטרס (רש"י) שהתוספות מצטטים, מפרשים את הגמרא באותה דרך?**

שיטת הרמב"ם

18. רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ה הלכה י

מיני כבוסים כגון: בורית ואהל קדושת שביעית חלה עליהן, ומכבסין בהן, שנאמר: 'והיתה שבת הארץ לכם - לכל צרכיכם.

אבל אין מכבסין בפירות שביעית, ואין עושין מהם מלוגמא, שנאמר: 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה' - ולא למלוגמא, ולא לזילוף, ולא להקיא, ולא למשרה, ולא לכביסה.

❖ **הרמב"ם פוסק שקדושה חלה על גידולים שמיועדים לכביסה, אבל אם הגידולים ראויים למאכל**

אסור לכבס בהם. האם לדעתכם הוא פוסק כרבנן או כרבי יוסי?

❖ **האם הרמב"ם חולק על רש"י (מקור 8)?**

19. הרב יוסף קארו - כסף משנה הלכות שמיטה - פרק ה הלכה י

פסק רבינו {הרמב"ם} כרבנן {במקור 10}, דרבים נינהו. וסובר רבינו דעד כאן לא אפליגו אלא בפירות וכדדייק לישנא דברייתא ולישנא דקרא דלאכלה, אבל **במיני כבוסים שאינם פירות** אף לרבנן מכבוסים בהם...

ואף על גב דבפרק לולב הגזול הקשו לרבנן דממעטי משרה וכביסה: הא כתיב 'לכם', דמשמע לכל צרכיכם? ותירצו: 'לכם דומיא דלאכלה שהנאתו וביעורו שוה, יצאו משרה וכביסה שהנאתן אחר ביעורן', ופירשו שם שמשעה ששורה הפשתן או הבגדים ביין שעה אחת נתקלקל והנאתן אינה עד לבישה?

יש לומר: שלא אמרו כן אלא בפירות, דשייך לאכלה. אבל מיני כביסות דלא שייך בהם לאכלה שפיר מתרבו מילכם אף על פי שהנאתם וביעורם אינו שוה.

❖ **לדעת ה'כסף משנה' באילו מקרים הגידולים קדושים בקדושת שביעית למרות ש'אין הנאתו**

וביעורו שוין'?

מיני כבוסים שאינם פירות - צמח שמיועד לכביסה, ושאינו עשוי מפירות מאכל.

20. הרב דוד רפפורט - מקדש דוד שביעית סימן לו **

ונראה דזה דמיני כבוסיס כגון בורית ואהל קדושת שביעית חלה עליהן, הוא משום דבורית חזי לרחיצת גופו, וכן אהל חזי לרחיצת גופו... ובזה הוי הנאתו וביעורו שוין... רק דהרמב"ם ז"ל סבירא ליה דזה דאסורין פירות שביעית בשאר הנאות שאין הנאתן וביעורן שוה, הוא רק במידי דחזי לאכילה.

❖ **לדעת ה'מקדש דוד', מתי אסור להשתמש בגידולי השביעית לכיבוס; מתי מותר להשתמש בהם לכיבוס ויש בהם קדושת שביעית; ומתי מותר להשתמש בגידולים לכיבוס ואין בהם קדושה?**

21. הרב יוסף קורקוס - הלכות שמיטה ויובל פרק ה**

נראה שדעת רבינו לפרש שהנאתו אינה הלבשה דוקא, אלא הלבון והשרייה. ויין משעה שהשליכו הפשתים או הבגדים מתקלקל, והנאתו אינה אלא עד ג' או ד' ימים שיהיה שרוי, או עד שיהיו הבגדים מכובסים, ומעתה בורית ואהל הנאתן וביעורן שוה. כי בעת שמתבער הבורית האהל והבגד מתכבס, והוי דומיא דלאכלה... וכן פרש"י ז"ל שם בהגוזל (מקור 17) והוא הפירוש שהסכימו עליו בתוספות ז"ל והוא דעת רבינו.

❖ **לדעת ר"י קורקוס, האם הרמב"ם סובר שישנה קדושה רק כש'הנאתו וביעורו שוין'?**

❖ **באילו מקרים חולקים ר"י קורקוס וה'מקדש דוד'?**

22. הרב יחיאל מיכל אפשטיין - ערוך השולחן העתיד שמיטה כד סעיף כא**

ונראה לענ"ד: דוודאי לפי הש"ס שלנו דתלוי במה שהנאתו וביעורו שוה היה אסור בכיבוס, אבל באמת לפי הש"ס שלנו גם קדושת שביעית אינו חל על דבר שאין הנאתו וביעורו שוה, כדמוכח שם. ולכן מותר לכבס בהם.

אמנם הירושלמי (ח, ה) לא סבירא ליה הך דהנאתו וביעורו שוה, ושם בירושלמי דריש: **ילכס - דבר השוה לכולכם** עיין שם. ולפי זה כיבוס וודאי דבר השוה לכולכם, דזהו **חיי נפש כדאמרינן בנדרים** (פא, א) ולהירושלמי גם שביעית חלה עליהן. ולהירושלמי **גם בפירות מותר** לכבס, אלא שבזה פסק כש"ס דילן דאסור.

ולפי זה הגירסא העיקרית בהרמב"ם, דאין קדושת שביעית חלה עליהן וזהו לפי ש"ס דילן. וזה שכתב ההיתר משום 'לכס - לכל צרכיכם' זהו לפי הירושלמי שקדושת שביעית חלה עליהן, ושני הגירסאות קיימים, וכאומר דלהש"ס {הבבלי} אין קדושת שביעית חלה עליהן, ולהירושלמי שחלה עליהן קדושה הותר מלכס לכל צרכיכם בדבר השוה לכל נפש, וזה ברור לדינא.

❖ **לדעת 'ערוך השולחן', מהי המחלוקת בין הבבלי לירושלמי? כיצד הרמב"ם הכריע בה?**

23. הרב יצחק אייזיק הרצוג - פסקים וכתבים חלק ג סימן סו - עמוד רנו

בענין הנאתו וביעורו שווה. הנה צא ובדוק בספר יד החזקה ולא תמצא שרבינו הגדול ז"ל יזכיר כלל זה אפילו ברמז קל. הלא דבר הוא! ולדעתי הדלה זה מספיק להוכיח שהוא ז"ל אינו סובר כלל זה, ודומני שכל מי שיגע הרבה על כל היד החזקה אשר עשה רבינו משה לעיני כל חכמי ישראל יודה לי.

ואם תאמר מה ראה רבינו לנוד מכלל הנמצא מפורש בתלמוד? אומר אני שכבר ידוע שבהלכות ארץ ישראל מצוי שהוא ז"ל מעדיף את התלמוד הירושלמי, לפי שבארץ ישראל היו החכמים **מארי דעובדין באותן ההלכות**, ואם תאמר היכן מצינו שהירושלמי רוח אחרת עמו בדבר זה? הנה מצאנוה בשביעית (ח, ה) שהובאה המחלוקת בצורה אחרת, היינו שרבי יוסי חולק על רבן לענין כביסה בפירות שביעית [מחוץ למיני הכובסים שבהם הכל מודים (ירושלמי שביעית ז, א)] אבל לא במשרה, שבזה הוא מודה, יעוין שם.

❖ **האם יש הבדל בין הסבר הרב הרצוג להסבר ערוך השולחן בפסיקת הרמב"ם?**

הרב יוסף קורקוס (שנת לידתו אינה ידועה - שכ"ה) היה ממגורשי ספרד, ומשם נדד למצרים ולירושלים. היה בין פרשני הרמב"ם הראשונים, ופירושו נכתב על ההלכות שאינן נוהגות בזמננו (זרעים קרבנות עבודה וטהרה). חיבורו שהיה ידוע לבני זמנו נעלם, עד שלפני כמהה וחמישים שנה נמצאו ופורסמו כתבי יד של החיבור.

לכס ... - דרשה זו אינה כתובה במפורש בירושלמי, אבל כך נראה מדבריו.
חיי נפש ... - הגמרא בנדרים (והירושלמי שם) דנה במקרה שיש מחסור במים. ברור שאנשי העיר רשאים להשתמש במעיין שלהם לפני אחרים כדי להחיות עצמם. לדעת רבי יוסי, גם כביסת אנשי העיר קודמת לחיי אחרים, משום שכביסה היא 'חיי נפש'.
גם בפירות ... - בירושלמי מפורש שמותר להשתמש בפירות לכל הנאה שיש בה חיי נפש.

מארי דעובדין ... - אצל חכמי ארץ ישראל היה הלימוד בהלכות שביעית לימוד הלכה למעשה, בניגוד לחכמי בבל, שאצלם הלימוד בנושאים אלו לא היה הלכה למעשה.

יחידה ג: קדושת שביעית בפרחים

פרחים המיועדים לריח

נשמיענא... - נוכיח שאין קדושה בבשמים, מכך שפרח לבן ואורז אינם קדושים למרות שמפיקים מעליהם בושם. אין לקטף... - קטף הוא השרף היוצא מהעץ. לדעת רבי שמעון הקטף אינו קדוש בקדושת שביעית, כיון שאינו נחשב לפרי, והוא שפסק כדברי הברייתא שאין בפרח הלבן ובאורז קדושת שביעית.

נסורתא - פרח שאין בו ריח, או שהוא נושר (ואין בו חשיבות), לכן לכולי עלמא אין בו קדושת שביעית.

ומוגמר לא חשיב... - עשירים נהגו להניח בשמים על גחלים, כדי לבשם בגדים וכלים. שימוש זה אינו נחשב כהנאה השהו לכל נפש, ולכן אסור להניח את הבשמים על גחלים ביום טוב.

הרב אליעזר יהודה וולדנברג (תרע"ו - תשס"ז) נולד וגדל בירושלים, ולמד בישיבת חברון. התמנה בצעירותו לראש ישיבת ישערי ציון של הראשון לציון - הרב עוזיאל. בהמשך התמנה לדיין בבית הדין הגדול. בשו"ת ציץ אליעזר אותו התחיל להוציא בגיל 30, השיב הרב וולדנברג לשאלות רבות ומגוונות בנושאים רבים בהלכה, ביניהן שאלות שנשאל על ידי הרופאים בשערי צדק, שבה שימש כרב לא רשמי. הרב וולדנברג הוציא ספר נוסף בשם 'הלכות מדינה', בו הוא מפרט הלכות שונות הנוגעות להתנהלות המדינה לפי התורה.

24. תלמוד ירושלמי מסכת שביעית פרק ז הלכה א
בשמים, מהו שיהא עליהן קדושת שביעית? **נשמיענא מן הדא: הפרח לבן והאורז** אין עליהן קדושת שביעית. חברייה אמרי - דרבי שמעון היא, דרבי שמעון אמר: **אין לקטף שביעית מפני שאינו פרי**. רבי שמואל בשם רבי אבהו: תפתר דברי הכל היא, בהדא **נסורתא**.

25. רבי מאיר אויערבך - שו"ת אמרי בינה סימן י
והרמב"ם לא הביא זאת {הירושלמי}, ואפשר כיון דכתב {ז, כ} דבאילן סרק אף {שרף} היוצא מן העלים ומן העיקרים כפרי שלהן, ויש לו ולדמיו שביעית, והוא מתוספתא. קל וחומר דבושם העומד להריח.

❖ למסקנת הרב אויערבך, האם לפי הרמב"ם חלה על פרחי ריח קדושת שביעית?

26. הרב חיים קנייבסקי - דרך אמונה - ביאור ההלכה הלכות שמיטה ויובל פרק ז הלכה יט
וראיתי באמרי בינה {מקור 26} שכתב דרבנו לא הוצרך להביאו, דקל וחומר מאילן סרק דנוהג בקטף שלו קדושת שביעית, כמו שכתב רבנו בסמוך דקטפו זהו פרי, וכל שכן בשמים. ולכאורה אינו מוכרח כלל, דקטף מאכל אדם גמור הוא, מה שאין כן בשמים.

27. חזון איש שביעית סימן יד אות ט
ירושלמי {ז, א} בשמים מהו שיהא עליהן קדושת שביעית כו' חבריא אמרי דרבי שמעון היא כו' לכאורה הא דבשמים והא דקטף לא דמיה כלל, דבשמים אפילו אותן שאינן רק לריח ואינן ראויין לאכילה חשיבי פרי, שחשובין פריין אצל האדם והכל מלקטין אותן. ואין ראוי לספק בהן רק מחמת תשמישן, שתשמישן רק לתענוג **ומוגמר לא חשיב שוה לכל נפש לענין יום טוב**, והכא לענין שביעית נמי בעינן שוה לכל אדם כדאמר סוכה {מ, א} לרבי יוסי {ואם כן, לא מובן מדוע כשהעמיד הירושלמי את הברייתא כרבי שמעון, זה מסביר שאין קדושת שביעית בפרחים}...

ואפשר לפרש סוגין, דדחי דהני פרחים לא חשיבי ואין בני אדם מקפידין ללקטן ובטילי אגב עץ כי היכי דבטל קטף לרבי שמעון, ורבי שמעון בשם רבי אלעזר אמר דברי הכל היא בהדא נסורתא, רצונו לומר באלה הנושרים גם רבנן מודו דבטלים לעץ דגריעי מקטף, ולא איפשט שאר בשמים.

והא דתנן {ז, ו} הורד והכופר והלטוס יש להם שביעית והן מיני בשמים כמו שפרש רש"י נדה {ח, א} אין לפשוט מכאן דבשמים יש להן שביעית, דהתם יש להם גם טעם... ועיקר דינא דמתניתין אשמעינן אף על גב שאינו אוכל חשוב בפני עצמו אלא שכובשין בו שמן ושאר דברים ועיקרו לריח מכל מקום נוהג בו שביעית...

❖ מה כוונת החזון איש במילים 'דהני פרחים לא חשיבי... ובטילי אגב עץ'?

28. הרב אליעזר וולדנברג - שו"ת ציץ אליעזר חלק ו סימן לג
מצינו בירושלמי דשביעית {ז, א} דמיבעיא ליה: 'בשמים מהו שיהא עליהם קדושת שביעית', ולא איפשטא. וראיתי בספר חזון איש על שביעית {יד, ט} שמבאר בתוך דבריו דהספק הוא מחמת תשמישן, בהיות ותשמישן רק לתענוג... והכא לענין שביעית נמי בעינן שוה לכל אדם...

ולפי זה יש מקום לומר דמכיון דבבבלי לא הוזכרה בעיא זאת של הירושלמי, וכן ברמב"ם לא הוזכר לחוש לה, שמע מינה דלא חיישינן לה וסבירא להו בפשיטות דלא נהגי בה קדושת שביעית. מהאי טעמא דלא הוי שוה לכל נפש, ואינו סוג מאכל מעיקרו.

והכי מצאתי בספר שו"ת ציץ הקדש {טו} שמביא הוראה בשם הגאון הגרי"ל דיסקין זצ"ל שהורה לסוחרים האתרוגים בשביעית, דבצירוף האתרוגים ישלחו גם בדי הדס ויבליעו דמי אתרוג בהדס עיין שם. הרי דהיה פשוט ליה להגאון ז"ל דבבדי הדס אין קדושת שביעית נוהגת, אף על פי שעומדים להריח.

❖ לדעת הציץ אליעזר, האם להלכה יש קדושה בפרחים עם ריח?

29. הרב יחיאל מיכל טוקצ'ינסקי - ספר השמיטה עמוד לג - לד

צמחים העומדים לריח, כגון מיני וורדים ושושנים או שאר מיני בשמים הניטעים לריחם - יש בהם קדושת שביעית, כי גם הנאת ריח כהנאת מאור וצביעה הרי הוא בכלל 'לכם לכל צרכיכם'. והריח גם הוא הנאתו ובעורו שוה.

ושם בירושלמי (ז, א) שאלו בשמים מהו שיהא עליהם קדושת שביעית ופליגי בזה, ולפי המסקנה שם הלכה (הלכה ז) אילן שיש לו פירות, רק שרף הפרי יש לו שביעית ולא שרף העץ הבטל להעץ, אבל כשאין לו פירות אחרים, והפרח או השרף הוא פריו יש לו שביעית ...

❖ מהי מסקנת הירושלמי לדעת הרב טוקצ'ינסקי? האם הוא חולק על ה'ציץ אליעזר' (במקור

הקודם) וה'אמרי בינה' (במקור 25)?

30. הרב יוסף ליברמן - שו"ת משנת יוסף חלק א סימן כד**

מה שכתב {הרב טוקצ'ינסקי} דפשוט לשון המשנה (ז, ו) מורה דבמיני בשמים יש קדושת שביעית [וכן משמע מהתפארת ישראל, דהני מפני ריחן לבד יש להם שביעית], הנה לפי דבריו יקשה על איבעית הירושלמי דידן, איך זה לא פשט ממשנה מפורשת דיש לפרחי בשמים קדושת שביעית?

אלא על כרחך צריך לומר כמו שכתב החזון איש {מקור 27} דהא דלא פשיט ממתניתין דורד, דבשמים יש להן שביעית... דורד יש לו גם טעם... אף על גב דאינו אוכל חשוב בפני עצמו, ורק כובשין בו שמן, מכל מקום נוהג בו שביעית. וכן כתב הר"ש סירילאו להדיא... אבל האיבעיא דבשמים עדיין לא נפשטה.

ובזה נסתרה גם ראיית ספר השמיטה ממסקנת הירושלמי.

❖ איך נסתרה ראיית הרב טוקצ'ינסקי מהירושלמי? השוו גם לדברי הרב קנייבסקי במקור 26.

31. הרב חיים קנייבסקי - דרך אמונה הלכות שמיטה ויובל פרק ז הלכה יט

מיני בשמים שאין ראוי אלא לריח, הוא בעיא דלא איפשיטא בירושלמי אם נוהג בו קדושת שביעית או לא, ויש להחמיר.

פרחי נוי

32. הרב יחיאל מיכל טוקצ'ינסקי - ספר השמיטה עמוד לד

וורדים ושושנים ודשאים שאין להם טעם וריח וניטעים לפני הבתים והשערים רק לנוי נראה שאין להם דין שביעית (וודאי אסור לזורעם ולנטעם {במהלך השמיטה}... אלא שאם צמחו אין להם קדושת שביעית). ולא דמי לצמח העומד לצביעה, אף שגם הצביעה הרי היא רק לנוי, או לצמח ולשמן העומד להדלקה שגם זה רק לראיה. דהתם הנאה זו, הצביעה או המאור, משמשת את גוף האדם ולצרכיו, מה שאין כן בדשאים שהם רק להראות בעלמא שאין זו הנאה גופנית.

33. הרב יוסף אפרתי - הליכות שדה 44 עמוד 10

והנה בפרחי נוי שיש בהם ריח, יש לעיין אם מפני שעיקר נטיעתם, גידולם, קטיפתם, וקנייתם הוי לנוי ובפרחי נוי סבירא לן דאין בהם משום קדושת שביעית, יתכן דאפילו שיש בהם ריח לא תחול בהם קדושת שביעית, משום שרוב הפרחים אין בהם קדושת שביעית, ודמיה לעצים שהנאתם וביעורם שוה ואינם קדושים בקדושת שביעית מפני רוב העצים... וכן אולי אפשר לומר דהוי כמו סיאה ואזוב וקורנית, שמועילה בזה מחשבת האדם...

ויש חולקים על כך וסבירא להו: דפרחים שיש בהם ריח אף שאינם עומדים לריח יש בהם קדושת שביעית... וטעמא דאפילו אם נאמר כי דבר שהנאתו וביעורו שווה אלא שאינו עומד לאותה הנאה אין בו קדושת שביעית, הרי בנידון דידן יש עדיפות לפרחי נוי שיש בהם ריח וודאי כל שיהיו לפניו שתי אגודות של פרחים שוים במראם הרי עדיף את הפרחים נותני הריח, מוכחא מילתא דהריח חשוב, ומשום כך יש בפרחים אלו קדושת שביעית.

❖ הסבירו את ספקו של הרב אפרתי לגבי פרחים שעיקרם לנוי ויש להם גם ריח.

❖ האם הרב אפרתי חולק על הרב טוקצ'ינסקי (במקור הקודם)?

יערנו - יגרנו, כלומר, ישם בפיו ופלוט כדי לרפא את גרנו.
אניגרון - תבלין שהשמך נאכל איתו.
החושש בשינוי - אדם שיש לו כאב שיניים.
ומטבל כדרכו - אוכל באופן רגיל, למרות שכוונתו לצורך רפואה.

יחידה ד: שימושים שונים בפירות שביעית

רפואה

34. תוספתא מסכת שביעית (ליברמן) פרק ו
שביעית ניתנה לאכילה לשתיה ולסיכה, לאכול דבר שדרכו לאכול ולשתות דבר שדרכו לשתות, ולסוך דבר שדרכו לסוך... כיצד לשתות דבר שדרכו לשתות?...
החושש בגרנו אל **יערנו** שמן, אבל נותן שמן הרבה לתוך **אניגרון** ובולע. **החושש בשינוי** לא יגמע בהן את החומץ ויהא פולט, אבל מגמע ובולע, **ומטבל כדרכו** ואינו חושש.

35. משנה מסכת שביעית פרק ח משנה א
כלל גדול אמרו בשביעית: כל המיוחד למאכל אדם אין עושין ממנו מלוגמא לאדם, ואין צריך לומר לבהמה. וכל שאינו מיוחד למאכל אדם, עושין ממנו מלוגמא לאדם, אבל לא לבהמה.

36. תלמוד ירושלמי שביעית פרק ח הלכה א ירושלמי (לפי גירסאת ר"ש סירלאו)

פירוש ר"ש סירלאו
הן בפרשה: דכתיב 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה', וכתוב 'ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתך לאכול'.
רבי בון בר חייא בעי קומי {שאל את} רבי זירא: אוכלי אדם ואוכלי בהמה **הן בפרשה**, מה חמית מימר {מה ראית לומר} אוכלי אדם אין עושין מהן מלוגמא, ואוכלי בהמה עושין מהן מלוגמא?
אמר ליה: {ויקרא כה, ו} 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה', **מיעט** אוכלי אדם שאין עושין מהן מלוגמא.

אמר רבי בון בר חייא: כל מדרש שאתה **דורש ושובר מדרש ראשון אין זה מדרש**.
לכם לאכלה מיעט: דכי כתיב 'לאכלה', ודרשינן 'ולא למלוגמא', גבי 'לכם' הוא דכתיב, דמשמע כל שהוא מיוחד לכם יהיה לאכלה ולא לרפואה, הא אכלי בהמה אף למלוגמא לאדם שרי.
ופריך {והקשה} ומיעט אוכלי בהמה: דבקרא נמי כתיב גבי אוכלי בהמה 'תהיה כל תבואתה לאכול'.
ושובר מדרש ראשון - אינו מדרש: דמדרש זה סותר את הראשון. אלא אתה דורש שניהם ומקיים שניהם. והכי הוא דדרשינן 'לכם לאכלה' אוכלין המיוחדים לאדם, דהיינו 'לכם' למלוגמא אסירי לכם, אבל דבהמה שרי. ו'לאכול' דכתיב גבי בהמה, דרשינן ביה 'ולא למלוגמא לבהמה ולא לצבעין דבהמה, כדאיתא לקמן. אבל מלוגמא לאדם לא אסירי'.

דורש ושובר... - אם הדרשה מתנגדת לדרשה קודמת, אין דורשים אותה, ומכיון שמהפסוק 'והיתה שבת הארץ לכם' דרשו שאוכלי אדם אסורים, ואוכלי בהמה מותרים במלוגמא, אם נדרוש כעת אחרת, הדרשה תסתור את הדרשה הקודמת.
מיעוט אחר מיעוט - שני מיעוטים אחד אחרי השני מעידים על כך שהתורה רצתה לרבות ולא למעט.
רבי יוסי לא אמר כן, אלא: 'והיתה שבת הארץ לכם לאכלה' - מיעט, 'לך ולעבדך ולאמתך' - מיעט, מיעוט אחר מיעוט **לרבות אוכלי בהמה שעושין מהן מלוגמא לאדם**.
לרבות אוכלי בהמה שעושין מהן מלוגמא לאדם: דסמך ליה 'ולבהמתך', דמשמע ושל בהמתך נמי לך ולעבדך. הא כיצד? כגון מלוגמא.

- ❖ **למסקנת הירושלמי, לפי פירוש ר"ש סירלאו, האם מותר להשתמש בפירות הקדושים בקדושת שביעית לרפואה לאדם או לרפואה לבהמה?**
- ❖ **עיון נוסף: עיינו בפירוש פני משה לירושלמי, שפרש באופן אחר.**

הדלקת הנר

37. ספרא בהר פרשה א תחילת פרק א
תהיה {כל תבואתה לאכול} - אף להדלקת הנר, אף לצבוע בה צבע.

מה חמית מימר - מה ראית לאסור להשתמש במאכל אדם לתרופה, ולהתיר זאת במאכל בהמה?
מיעט - מהמילה 'לאכלה' לומדים שהשתמש בשביעית רק לשימושים הדומים לאכילה, ושימושים אחרים אסורים.
ומיעט אוכלי בהמה - בהמשך אותו פסוק שהתורה מגבילה את השימושים המותרים בפירות הראויים 'לכם', מדובר גם על אכילת בהמה: 'ולבהמתך ולחיה אשר בארצך', ואם כן המיעוט צריך לחול גם על אוכלים המיועדים לבהמה.
דורש ושובר... - אם הדרשה מתנגדת לדרשה קודמת, אין דורשים אותה, ומכיון שמהפסוק 'והיתה שבת הארץ לכם' דרשו שאוכלי אדם אסורים, ואוכלי בהמה מותרים במלוגמא, אם נדרוש כעת אחרת, הדרשה תסתור את הדרשה הקודמת.
מיעוט אחר מיעוט - שני מיעוטים אחד אחרי השני מעידים על כך שהתורה רצתה לרבות ולא למעט.

38. משנה מסכת שביעית פרק ח

קל מהם {ממעשר שני ותרומה} שביעית שניתנה להדלקת הנר.

39. הרב אפרים דיין - משנה ראשונה שביעית ז משנה א

ופירות שביעית שראויין לאכילה מותר לצבוע בהן, וכן להדליק בהן את הנר שהנאתן וביעורן שוה...

הדלקת נר חנוכה

40. הרב יעקב וילובסקי - בית רידב"ז פרק ה הלכה ט

אסור להדליק שמן שביעית על נר חנוכה, דאסור להשתמש לאורה.

❖ **עיון נוסף: עיינו גם בשו"ת אמרי יושר סימן ק, בדרך אמונה שמיטה פרק ה הלכה ה, ובשו"ת**

משנת יוסף חלק א סימן כו שאוסרים גם הם.

41. הרב שלמה זלמן אויערבך - שו"ת מנחת שלמה חלק א סימן מב

פשוט הדבר שמותר להדליק שמן כדי שיוכל לראות לעשות מלוגמא אפילו לבהמה... בשביעית כיון שהוא דרך הדלקה כמו שמותר להדליק שמן לראות איך לאכול, הוא הדין נמי דשרי עבור כל צורך שהוא אפילו עבור הנאות כאלה שאינם חשובים שתחול בגללם קדושת שביעית... ועוד יותר מזה נלעני"ד שגם המדליק שמן של שביעית לראות איך לקלקל או לשבור כלי אף על גב שהוא עבירה ועובר על בל תשחית, מכל מקום בהדלקת השמן אינו עובר כלל על איסור הפסד פירות שביעית כיון שהדליק לצרכו לשכך את יצרו. גם נראה פשוט דמותר ודאי להדליק שמן של שביעית כדי ללמוד תורה אף בכהאי גוונא שיש הרבה אור בבית והדלקת השמן היא אך ורק לצורך מצוה בלבד לעיין בספר, כי איך יתכן לומר דעבור צרכי רשות מותר להדליק ואילו לצורך מצוה אסור! והוא פשוט. ואף על גב דקימא לן מצוות לאו ליהנות ניתנו... אין הנאה כזו בכלל ההנאות שאסרה תורה, מה שאין כן אם מדליק שמן של שביעית כדי לעשות מצוה או ללמוד תורה חשיב ודאי כמדליק על מנת ליהנות וחס וחלילה לומר דחשיב בכך כמפסיד...

בנר חנוכה שאסור להשתמש לאור הנר וההדלקה היא לא על מנת ליהנות אפשר דדמי להקטרה על גבי מזבח דאסור כיון דלאחר שהדליק אינו משתמש כלל לאורו, ברם נלעני"ד דלא דמי להקטרה דהתם מיד כשמעלה את הקומץ על גבי המזבח חשיב כשורפו, מה שאין כן בנר חנוכה הרי ההדלקה היא בתחלת הלילה בזמן שהנר מאיר ונראה לכל אדם, ואף על גב דככתבה אינו זקוק לה מכל מקום תחלת ההדלקה הרי צריכה להיות שיהא הנר דולק כל שיעור מצותו ואינו יושב כלל ומצפה שיכבה נרו וכיון שכן נראה דאין זה חשיב כשריפה, וכמו שמותר להדליק בשביל פרסומת הרבה נרות משמן של שביעית מסביב לחנותו כדי למשוך בכך את עיני הרואים ולפרסם בכך את בית מסחרו כיון שהוא דרך הדלקה וחשיב כנהנה כל הזמן מהאור, ואין מתחשבין כלל אם ההדלקה היא כדי לאכול ולקרוא לאור הנר או בשביל פרסומת, וכיון שכן מהיכי תיתי נימא דפרסום בית מסחרו עדיף טפי מפירסומי ניסא של חנוכה, אף בכהאי גוונא דהוי דרך הדלקה ולא כנותן לתוך מדורה או מקטיר על גבי מזבח, שהרי הוא נהנה כל הזמן שדולק ואיכא פרסומי ניסא כמו שנהנה מפרסום בית מסחרו, ובפרט דאמרן קודם שגם המדליק שמן של שביעית כדי לקלקל איזה דבר לא חשיב כמפסיד שמן של שביעית וכל שכן הכא [ומיהו עבור הדלקת מנורה שבמקדש כיון דאין זה כדי שיראו אנשים אלא לצורך גבוה בלבד אפשר דאסור].

להקטרה על גבי מזבח -

בגמרא בבכורות (יב, ב) נכתב שהולד הבכור של בהמה שנקנתה מכסף שביעית אינו קדוש בקדושת בכור, מכיון שפירות שביעית נועדו ל'אכלה ולא לשריפה', ואילו אימורי בכור מוקרבים על המזבח.

דככתבה אינו זקוק לה -

עיקר המצווה היא הדלקת הנר, ולכן אם הנר כבה מיד, אינו חייב להדליק אותו שוב. ומכאן לכאורה שהשימוש בשמן הוא הדלקתו, ולא שהנר מאיר, ובדומה להקטרת הקומץ שנשרף על המזבח.

❖ **מדוע לדעת ר' שלמה זלמן אויערבך מותר להדליק נר חנוכה בשמן של שביעית, למרות שאסור**

להשתמש בו למצוות אחרות כגון להקטרה על המזבח או להדלקת מנורת המקדש?

❖ **עיון נוסף: עיינו עוד במנחת שלמה חלק ב סימן קכב, בשבט הלוי חלק א סימן קפד, באור לציון**

שביעית עמוד מב, ובמאמרו של הרב מרדכי אליהו בתחומין כא (עמוד 11) שמתירים גם הם.

סיכה

42. תוספתא מסכת שביעית (ליברמן) פרק ו

כיצד לסוך דבר שדרכו לסוך: סך אדם שמן על גבי מכתו, ובלבד שלא יטול במוך ויתן על גבי מכתו. החושש בראשו וכל מי שעלו בו חטטין סך את השמן. ואין סך יין וחומץ, שהשמן דרכו לסיכה ויין וחומץ אין דרכו לסיכה.

שלא יטול במוך - שלא יקח שמן בעזרת צמר גפן, כי אז ניכר שעושה כן לרפואה.

43. רמב"ם הלכות שמיטה ויובל פרק ה הלכה ז

שמן של שביעית אין חוסמין בו תנור וכירים, ואין סכין בו מנעל וסנדל, ואין סכין אותו בידים טמאות. נפל על בשרו משפשפו בידים טמאות. ולא יסוך רגלו בתוך המנעל, אבל סך הוא רגלו ולובש המנעל, וסך גופו ומתעגל על גבי קטבליא.

חוסמין - מורחים את הדפנות בשמן על מנת לחזק אותם.
אבל סך... - מותר לסוך את הרגל ולאחר מכן לנעול נעל, למרות שחלק מהשמן נספג בנעל והנעל משתבחת בכך. מפני שהשמן כבר בטל על גופו ואין בכך הפסד.
קטבליא - עור שמשמש לשיבה או לשכיבה.

הרב אברהם יצחק הכהן קוק - הקדמה לשבת הארץ

האדם חוזר אל טבעו הרענן, עד אשר לא יצטרך לרפואות למחלות, שהן באות ברובן על ידי הריסת המשקל [האיזון הנורמלי] של החיים, בהתרחקם מטהרת הטבע הרוחני והחומרי. 'לאכלה', ולא למלוגמא ולא לרפואה'. בשנה זו מתגלה צביונה של האומה בכליל הודה.

יחידה ה': חלות קדושת שביעית על צמחים שונים

צמחים המיועדים להכנת כלים

44. תלמוד בבלי מסכת סוכה דף מ עמוד א
טעמא דלולב בר ששית הנכנס לשביעית הוא {ולכן אינו קדוש}, הא {לולב} דשביעית - קדוש, אמאי? עצים בעלמא הוא, ועצים אין בהן משום קדושת שביעית, דתניא עלי קנים ועלי גפנים שגבן לחובה על פני השדה, לקטן לאכילה - יש בהן משום קדושת שביעית, לקטן לעצים - אין בהן משום קדושת שביעית! - שאני התם, דאמר קרא לכם לאכלה לכם דומיא דלאכלה - מי שהנאתו וביעורו שוה, יצאו עצים שהנאתן אחר ביעורן.

❖ האם למסקנת הגמרא יש קדושה בלולב?

45. רש"י שם ד"ה יצאו
יצאו עצי הסקה שהנאתן אחר ביעורן - משנעשו גחלים אופין בהן, אבל לולב עיקר הנאתו לכבד {לטאטא} את הבית, והוא שעת ביעורו וקלקולו, ודמי להנאת אכילה, ועלי קנים וגפנים קיימי להכי ולהכי, הלכך בתר מחשבה אזלי.

46. שו"ת שאילת יעב"ץ חלק א סימן קל
ונראה לי דסבירא ליה {לרש"י}... דכל האי שקלא וטריא דגמרא דהכא (מקור 44), לאו קושטא דמילתא, אלא משום יגדיל תורה כדאיתא טובא. ובמסקנא לא קאי, דכי אתינן למימר: יוסתם עצים להסקה - תנאי היא' (מקור 7), תו לא צריכין למימר דלולב נהגא ביה שביעית, אלא האמת דעצים בעלמא הוא, כדבעי תלמודא למימר מקמי הכי. ואף על גב דדחיק ומהדר לשנויי דלולב כיון דהנאתו וביעורו שווין נוהג דין שביעית בו, היינו מעיקרא כי סברוה דכולי עלמא סבירא להו בכל מידי דהנאתו וביעורו שוה נוהג דין שביעית. אבל למאי דמסיק, ליתא להך כללא, דקשיא לן עצים דמשחן, ושנינן סתם עצים להסקה. דאף על גב דלזימנין הוי ליה הנאתן וביעורן שוה. אפילו הכי לא נהגא בהו שביעית ואפילו בעצים דמשחן לא. כדסבירא ליה לחכמים דפליגי אר' יוסי וכפירוש רש"י הנ"ל בשם רבותיו אם כן לא עדיף לולב מעצים דמשחן. דאף על גב דלזימנין עשוי לכבד הבית ומיקרי הנאתו וביעורו שוה. אפילו הכי לא נפיק מכלל סתם עצים. ויהבינן ליה דין קנים ועצים שלקטן לחובה ודוק. והשתא לא צריכין למדחק דלולב יש לו דין פירות האילן. אלא אתיא מתני' כרבנן. משום הכי רשאי ליתן לו דמי לולב. לפי שאינו אלא עץ בעלמא, דלא שייך ביה קדושת שביעית.

47. תוספות מסכת בבא קמא דף קא עמוד ב ד"ה והאיכא עצים דמשחן (על הגמרא במקור 7)
והאיכא עצים דמשחן - לפירוש הקונטרס שפרש 'עצים שמאירים בהן כמו נר', צריך לומר הא דמתרץ 'עצים להסקה ניתנו', כלומר אף עצים דמשחן {עומדים להסקה, ולכן אין בהם קדושת שביעית אף שמשמשים גם למאור}. דאין 'לפרש סתם שאר עצים להסקה ניתנו והנך דמשחן בטלים לגבייהו', דהא בסוכה (מקור 44) משמע דלולב נוהג בו שביעית משום דהנאתו וביעורו שוה שראוי לכבד בו הבית, ולא אמר דבטל לגבי שאר עצים, והכא נמי דמשחן. אלא צריך לומר דסתם עצים דמשחן נמי להסקה הן עומדין, ולא דמי ללולב דסתמו עומד לכבד בו את הבית...

❖ האם יש מחלוקת בין התוספות ליעב"ץ (במקור הקודם)?

48. תוספות מסכת בבא קמא דף קא עמוד ב ד"ה שהנאתן
{אין קדושה בעצי הסקה משום ש} הנאתן אחר ביעורן כשנעשית גחלת, אף על גב דזימנין הנאתן וביעורן שוה, כגון להתחמם כנגדו או לבשל. אבל צבע הנאתן וביעורן שוה, דהנאתן כשלושן ואז הוא כלה ומתבער הצבע מיום אל יום...

49. חזון איש שביעית סימן יג אות ח

לעניין היתר שביעית בעיני דומיא ד'לאכלה', וצביעה שהעיקר כלה... מקרי דומיא ד'לאכלה'... וחשיב כמבוער, אבל נתן תבן בכר כיון שכולו קיים ופקע מיניה קדושת שביעית חשיב כסחורה ולא הוי דומיא ד'לאכלה'...

ובזה יש ליתן טעם שאין פשתן קדוש בקדושת שביעית וכמו שכתבתי לעיל (י, יב), וקשיא לן שם מאי שנא מצבע, ולהאמור יש לומר דכיון שעשאו בגד בטל ליה כיון שנשתנה, והוי כתבן בכר. ולא דמי ללולבין שעשאן מטאטא... ובגד לא מקרי ביעור דאינו דומיא דביעור של אכילה, והוי כעצים דהסקה והלכך לא קדשי. וטעם זה צריך נמי לעצים העומדים לבנין ולעשות כלים, ומשמע דגם אלו לא קדשי.

❖ **מדוע לדעת החזון איש יש קדושת שביעית במטאטא ולא בעצים העומדים לכלים?**

כתבן בכר - בתוספתא
שביעית (ו, יח) נכתב שאין לשים תבן הקדוש בקדושת שביעית כמילוי לכרית, מפני שהתבן ראוי למאכל בהמה. אבל אם כבר השתמשו כמילוי, בטלה הקדושה מהתבן.

50. הרב משה אהרונסון - שו"ת ישועת משה סימן א

יש לחקור אם ישנם דיני קדושת שביעית... בכותנה, דלכאורה הרי קדושת שביעית חלה על כל דבר שתוציא הארץ, והנאתו וביעורו שוה... אף על דבר שאינו מאכל כלל ואינו פרי... הסיבים שלו העיקריים עומדים לתעשיית בגדים, ומלבושים הוי הנאתם וביעורם שוה, דהרי הנאתם הוי כשלושם, ואז הוא כלה ומתבער על ידי שימוש היומיומי... ועוד דבדבר שהנאתו קודם לביעורו יש בו קדושת שביעית... ובסיכום הדברים הנ"ל היה צריך לפי זה לחול גם על צמח הכותנה קדושת שביעית.

מלשון רש"י בסוכה (מ, א ד"ה שהנאתו)... ילפינן שאין שביעית נוהג אלא בפרי העומד להנאות הללו וכו', אולי אפשר לדייק דקדושת שביעית לא חיילי אלא על דבר שהוא פרי או משמש לפרי ודכוותיה. ועצים נמי דפליגי, אפילו לפירוש שאר הראשונים מלבד הראב"ד בעצי פרי או עצי שמן, ועצי סרק דאית בהו קטפא, דקטפייהו זהו פריים... ובכל זאת נתמעטו עצי הסקה להני תנאי משום דאין הנאתו וביעורו שוה... ולפי הנ"ל מובן פסק הרמב"ם (שמיטה ח, יא) דבלולב אין קדושת שביעית אף על פי שהנאתו וביעורו שוה עם הכיבוד. וכן הוא בפירוש הרמב"ם למשנה, ולשון ברטנורא בסוכה (ג, יא) "לפי שלולב עץ בעלמא הוא ואין בו קדושת שביעית"... והנראה שם שאף לולב בן שביעית אין בו קדושת שביעית משום דבסתמא אינו עומד לכבד בו את הבית... ממצוי כל הנ"ל אפשר לסכם דאין על סיבי הכותנה חלות דין קדושת שביעית להפוסקים הנ"ל...

ומהא דנתן בבכורות (כט, ב פרק ד משנה ח) החשוד על השביעית אין לוקחין ממנו פשתן. הרי לכאורה די שביעית על פשתן, ופשתן הרי דומה לכותנה שמגבעוליו המנופצים טווים חוטים ומייצרים בגדים ומגרעיניו מפיקים שמן מאכל ולטיפול רפואי. מיהו השוני שבשניהם הוא בזה שהגרעין בעצמו הוא הזרע פשתן ראוי לאכילה על ידי הדחק...

ואולי בר מן דין דלעיל, ההיתר אף בודאי משביעית להיות שנשתנה מבריאתו לגמרי על ידי הטויה ואין צריך לומר על ידי עשיית הבדים ממנו ופנים חדשות באו לכאן, ואף אם נאמר דבפירות שביעית יהיה אסור גם היוצא ממנו... מכל מקום בכגון דא שכל קדושתו מחמת הזרע ובהסתלקות הזרע מהכותנה, אחרי הניפוט {הפרדת הסיבים מהגרעינים} והפילום, או אחרי שהפרידו הגרעינים מהפשתן לגמרי וגם נשתנה שינוי גמור מברייתו, שינוי שאינו חוזר, בטלה קדושתו ממנו... ואין להקשות... אם כן היה צריך להיות אסור לעשות ממנו בגד לכתחילה כמו שאסור לתת בכר תבן לכתחילה, ואולי אפשר לומר להיות שהפשתן עומד וראוי רק לבגדים ובמלאות יעודו ותכליתו נשתנה, לכן לא חל עליו קדושת שביעית כלל גם מקודם...

יש אולי מקום להסתפק בזה... מכיון שלא דומה לשאר מאכל בהמה הראויים בלי תיקון כלל, ובנידון דידן רק מתהווים למאכל בהמה אחרי הקילוף והפילום על ידי מכוונות מיוחדות, ואם הגרעיני כותנה לא ראויים כמו שהם למאכל בהמה, הרי לא מחויב האדם לעשות ממנו אוכל על ידי הפקת שמנו כדי שיתחייב הגרעין בשביעית, ואם יניחנו כמו שהוא בוודאי לא יעבור על 'ולא להפסד' מכיון שאינו בכלל לאכלה כמו שהוא עכשו, גם כי בהיות הגרעין בעטיפת הצמר גפן לא יאכלנו הבעל חי...

❖ **השוו בין דברי הרב אהרונסון לבין דברי השאלית יעב"ץ במקור 46.**

51. הרב שלמה זלמן אויערבך - שו"ת מנחת שלמה חלק ב סימן קיט

לידיד נפשי הדגול הגאון מוהרי"מ אהרנסון שליט"א מרבני העיר פתח תקוה... כתב כבוד תורתו "ממיוצוי כל הנ"ל אפשר לסכם דאין על סיבי הכותנה חלות דין קדושת שביעית". ולענ"ד צריך עיון דהרי מפורש הוא בגמרא דבלולב נוהג שביעית אף על פי שהוא ממש עץ, והן אמנם שלמעשה מקילים בזה, היינו מפני שבזמננו אין הלולב עומד לכיבוד בית, או משום דעת הסוברים דכיון שסתם עצים להסקה לכן אף עצים דמשחן ולולב בטלים לגביהו, אבל כל זה לא שייך כלל לגבי סיבי כותנה דאינם בכלל עצים... ועיין גם באחרונים לענין טבק של סיגריות שכתבו דשפיר נוהג בו קדושת שביעית, ואף גם בכבריתא {לעיל מקור 1} דהיינו גפרית משמע קצת בגמי' שבת דף צ' ע"א דאם היה לו שורש בארץ היה נוהג בו שביעית.

אולם מזה שמבואר בגמרא (סוכה מא, א) דאסור ליקח חלוק בדמי שביעית, משמע דבגד לא שייך כלל דיני שביעית... ואם היה צומח בשביעית על העץ בשר ודגים או עסיס רמונים ויין תפוחים ברור דהוי קדשי בשביעית, ולפיכך גם לוקחין אותם בדמי שביעית, ואם כן מה טעם אסור ליקח בדמי שביעית חלוק או רהיטים כגון כסא ושלחן של עץ... ועיין שם ברש"י בדף מ' ע"א שאסור ליקח חלוק וטלית בדמי לולב של שביעית, ואמאי הא תרווייהו שקולין נינהו שהרי שניהם אינם ראויים למאכל אלא זה ראוי ללבישה וזה לכיבוד בית... ואיך שהוא נלענ"ד דמזה שמבואר דאין קונין בגד בדמי שביעית... שמענין דלא שייך כלל דיני שביעית בבגדים, ולכן אף שבעניי לא ידעתי טעם נכון לכך, אפילו הכי מסתבר דאין לנהוג קדושת שביעית בסיבי כותנה מפני זה שהם עומדים לעשותם בגדים...

במה שכתב כבוד תורתו מפני שנשתנה מברייתם לגמרי ופנים חדשות באו לכאן, וכוונתו ודאי כמו שכתב שם בסוף דבריו מפני שהפשתן אינו ראוי כלל בתחילתו וכל תשמישו והנאתו הוא רק לאחר שנשתנה צורתו, וכן הביא גם ממרן בעל החזון איש. לענ"ד צריך עיון דמאי שנא ממייני צובעין או בורית ואהל דבתחילתן נמי לא חזו, וכל הנאתן הוא רק אחר כך לאחר שנשתנה צורתן ופנים חדשות להם, גם יש מיני תבלינים שאינם נאכלים לא לאדם ולא לבהמה ולא עבידי אלא לטעמא, ואפילו הכי איכא דרצונו לומר דשפיר קדשי בקדושת שביעית אף על גב דהנאתן אינה אלא לאחר שנתמעכו ונשתנה מראיתן. ועל כל פנים בנוגע לרהיטים הנעשים מעצים של שביעית, חושבני דצורתן הקודמת ניכרת טפי ממייני צובעין ותבלין דעבידי רק לטעמא ואמאי נוהג בהם שביעית כמו בלולב.

נוהג בהם - מדוע נוהג בתבלין דין שביעית, אם ברהיטים לא נוהג?

❖ **למסקנת הרב שלמה זלמן אויערבך, האם נוהגת קדושה בסיבי פשתן? מדוע?**

52. הרב יעקב יצחק וויס - שו"ת מנחת יצחק חלק ח סימן קא

הנה ראיתי בספר שביעית כהלכתו מהגר"מ שטערנבוך שליט"א שכתב שם (בהלכות סי' ב' סעי' יז) וזה לשונו: והצמח כותנה (צמר גפן) וכו' ומהגרעינים מייצרים שמן כותנה... אבל בתוך הצמח חוטים, פלומה, סובסטוק, וקליפות, שמשמשים מלבד ללבדים ולבידים וכו', ובכל אלו אין חוששין אף שהן משביעית ונעבדו מאסור, {משום} שנשתנו לגמרי, אבל בצמר גפן שנשאר בתוארו יש חוששין שאין לקנותו מחשוד וכו' עד כאן לשונו.

ואחר כך כתב... ומיהו רבינו החזון איש זצ"ל (סי' י"ג אות ח') מסביר שלכן אין בפשתן קדושה שנתבטל שמו והוי כתבן בכר שאין בו קדושה עיין שם (מטעם שהוי ביעורו קודם להנאתו עיין שם), ואם כן הכא נמי יש לומר דכאן נשתנה לבגד וכו', מיהו צמר גפן לרפואה שמו עליו ותוארו, ויש להחמיר בהתחלת שביעית כשמופיע בשוק הכותנה מיבול השביעית לדברינו שתלוי בלקיטה עד כאן לשונו...

אמנם לענ"ד יש לומר דאף אם גדל ונלקט בשביעית אין בצמר גפן לרפואה קדושת שביעית, והיא על פי מה דאיתא בתורת כהנים (פי' בהר) לאכול ולא לעשות ממנו זלחין, ולא לעשות ממנו מלוגמא, ולא לעשות ממנו איספלנית, ולא לעשות ממנה אפיקטפיזים עד כאן {התורת כהנים}. ואיספלנית היינו רטייה, עיין ערוך (ערך א' אספלנית)... ובדבר שאינו שוה בכל אדם, אף אם יהיה הנאתו וביעורו שוה, דאינו בכלל דלאכלה לכולי עלמא, לא חל קדושת שביעית בדבר שאינו עומד רק למה שאינו שוה בכל אדם.

טבק

53. הרב אליעזר וולדנברג - שו"ת ציץ אליעזר חלק יא סימן סט

כל היסוד דבטיטון {טבק} נוהג קדושת שביעית... בהיות דהנאתו וביעורו שוה. אבל באמת יש לדון בזה, כי הרבה מגדולי הפוסקים סוברים דלא קובע מה שהנאתו וביעורו שוה, אלא העיקר קובע אם הוא דבר הראוי לאכילה, ואם הוא דבר השהה לכולכם.

והא בלולבים פסק הרמב"ם (שמיטה ח, יא) דאין נוהג בהם קדושת שביעית, אף על גב דהנאתן וביעורן שוין בהן כאחד, עם הכיבוד... ויעוין בספר ציץ הקדש סימן טו שכותב לבאר שיטת הרמב"ם על פי דברי הראב"ד... וגריס בגמרא: 'ועצים תנאי', וסבירא ליה לרבנן דגם עצים שהנאתן וביעורן שוה, אין שביעית נוהגת בהן משום דבעי דוקא דבר יהיה ראוי לאכילה, ומשום הכי מיושב היטב בלולב שאינו נוהג בו שביעית משום דעל כל פנים אינו מידי דאכילה, עיין שם.

וכמו כן יעוין עוד בספר ערוך השולחן (שמיטה כד, כא) שמבאר בדעת הירושלמי, דלא סבירא ליה להירושלמי בכלל הך כללא דהנאתן וביעורן שוה, ושסבירא ליה, לעיקר דרשה דילכס דבר השהה לכולכם, עיין שם.

והרי טאבק עישון איננו דבר הראוי לאכילה, וגם לא ברור שנקרא זה דבר השהה לכולכם, כידוע משיטות הפוסקים גבי עישון ביום טוב. ובפרט כהיום הזה שהדעה הרפואית המהלכת היא שהעישון מזיק לבריאות האדם, כידוע...

על כל פנים, מכיון שהדבר שנוי במחלוקת, יש לומר אם כן, דלענין עצם הדבר אם נוהג בטאבק עישון דין שביעית יש להחמיר, אבל לענין ספיחין בודאי יש להקל ולומר דלא נהגי בזה דינא דאיסור ספיחין.

54. הרב יקותיאל יהודה הלברשטם - שו"ת דברי יציב חלק יורה דעה סימן ריד אות ג - ד

וגם אם נימא דהנאתו וביעורו שוה יש בו קדושת שביעית, מכל מקום נראה לי דבטיטון הנאתו אחר ביעורו, דהרי הנאתו מהעשן שבא עם כליון העלה ונעתק ממנו, והנאתו וביעורו שוה הוי רק בדוגמת הדלקת הנר ועצים דמשחן וכמו שכתב רש"י [בסוכה שם בד"ה והא איכא] שהעץ עצמו מדליקין בו להאיר כמו באבוקות עיין שם, מה שאין כן כשההנאה מהעשן ולא מהאש הוי הנאתו אחר ביעורו...

וגם אפשר דהעישון אינו נחשב כלל הנאה השהה לכל נפש ואינו בגדר הנאה, ואדרבה מזיק כידוע. ולאחרונה קבעו גם הרופאים שמביא למחלה ממארת... וכיון שלאחרונה נתגלה דעישון דידן מזיק, אם כן לאו גדר הנאה הוא, ולית ביה קדושת שביעית.

❖ מדוע לדעת הרב הלברשטם עישון נחשב 'הנאתו אחר ביעורו'?

יחידה ה: צמחים שקדושתם תלויה במחשבת המלכות

55. משנה מסכת שביעית פרק ח משנה א
כל שאינו מיוחד לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה: חשב עליו למאכל אדם ולמאכל בהמה נותנין עליו חומרי אדם וחומרי בהמה, חשב עליו לעצים הרי הוא כעצים כגון הסיאה והאזוב והקורנית.

56. רבי מנחם המאירי - קרית ספר - הלכות שמיטה פרק ה
וכל שאינו מיוחד לא לזה ולא לזה אם חשב עליו לעצים הוי כעצים, לאכילה הוי כפירות, לזה ולזה נותנים עליו חומרי אדם - שאין עושין מהם מלוגמא, וחומרי בהמה - שאין שולקין אותם. ד'לאכלה' כתיב כדרך אכילה ואין דרך בהמה לאכול שלוק.
ונראה דחומרי שניהם על ידי מחשבה לא הוי דאוריתא.

57. תוספות רבי עקיבא איגר על המשנה
אף על גב דבמעשרות (ג, ט) משמע **דהוי מאכל אדם**, היינו דוקא כשהם בחצר סתמן למאכל אדם לפי שרואה ויודע מתי לוקטן עד שלא יתקשו, כן כתב תוספות בנדה דף נא ע"א ד"ה אלא.

58. הרב שלמה זלמן אויערבך - שו"ת מנחת שלמה חלק ב סימן קיח
נלעני"ד ודאי שאף התוספות מודים דגם בקיימי בחצר דאמרינן שסתמן לאדם, מכל מקום מהני שפיר מחשבה להפקיע קדושת שביעית כמו דתנן שמחשבה מועלת בהם להפקיעם מחיובא דתרומות ומעשרות... דהא מצינן נמי גבי עולשין דאף שסתמן לאדם ואפילו הכי מועלת מחשבה להפקיע מיניה לגמרי שם אוכל עיין שם, והכא נמי בשביעית.

❖ **לדעת הרב אויערבך, מה ההבדל בין סיאה ואזוב שגדלים בחצר, לבין אלו הגדלים בטבע?**

זמן המחשבה הקובעת

59. תלמוד ירושלמי שביעית פרק ז הלכה א
{האם} מצינו דבר בתחילה קדושת שביעית חל עליהן, ובסוף אין קדושת שביעית חלה עליו?
התיבון: הרי הסיאה והאזוב והקורנס שלקטן לעצים אין קדושת שביעית חלה עליהן, חישב עליהן לאוכלין קדושת שביעית חלה עליהן?
אמר רבי חנניה: שכן אם **לקטן לכתחילה לאוכלין**, קדושת שביעית חלה עליהן מיד.

❖ **עיון נוסף: עיינו במפרשי הירושלמי, שנחלקו בשאלה האם קדושה יכולה לחול לאחר הלקיטה גם על צמחים שאינם ראויים למאכל בזמן שנלקטו, ודורשים עיבוד כדי שיהיו ראויים למאכל.**

60. חזון איש שביעית סימן יג אות כא
והנה שמעינן מכאן {מהירושלמי} דאם ליקטן לעצים, ואחר כך חישב עליהן לאוכלין נמי קדשי...

61. רבי דוד בן זמרה (רדב"ז) על הרמב"ם הלכות תרומות - פרק ב הלכה ב
רמב"ם: הסיאה והאזוב והקורנית שזרען מתחלה לאדם חייבין במעשר וכן כל כיוצא בהן, זרען למאכל בהמה אף על פי שנמלך וחשב עליהן לאדם כשהן מחוברין פטורין שמחשבת חבור אינה כלום.
רדב"ז: הא למדת, דאלו וכיוצא בהם הכל הולך אחר המחשבה בשעת זריעה, בין לענין מעשר בין לענין שביעית.

❖ **האם הרמב"ם פסק כירושלמי דלעיל?**

דהוי מאכל אדם -
במסכת מעשרות נכתב שאם סיאה ואזוב נשמרים בחצר הם חייבים בתרומות ומעשרות, ומשמע שהם ראויים למאכל.

התיבון - הירושלמי משיב שיש משנה מפורשת (מקור 55) העוסקת בגידולים שלא חלה עליהם קדושה בזמן שנלקטו, וחלה עליהם קדושה לאחר שחשב עליהם למאכל.
לקטן לכתחילה -
בצמחים אלו, אם היה המלקט חושב לשם מאכל אדם בזמן הלקיטה היתה חלה קדושת שביעית מיד. לכן גם כשליקט מתחילה לשם עצים, ואחר כך נמלך לשם אוכל, תחול עליהם קדושת שביעית.

62. **הרב אריה פומרנצ'יק - תורת זרעים פרק ח משנה א**

בירושלמי בריש פרק ז (מקור 59) מפרש דמיירי שחשב עליהן בשעה שלקטן... והנה לענין תרומות ומעשרות מבואר בנדה דף נא דלא מהני מחשבה בסיאה והאזוב והקורנית לחייבן אלא אם כן חישב עליהן בשעה שזרען.

והא דחלוק שביעית מתרומות ומעשרות נראה פשוט. דגבי תרומות ומעשרות דהחייב דידהו תלוי בהבאת שלישי, וכיון דמחשבת חיבור לא שמה מחשבה, ועל כרחך לא מהני לחייבן אלא אם כן חישב עליהן בשעה שזרען. מה שאין כן לענין שביעית דאינו תלוי דוקא בגידול, דהרי גם בירקות שיטית שנלקטו בשביעית חל בהם קדושת שביעית על ידי הלקיטה גרידא אף בלי גידול כלל... ועל כן לא בעינן דיהיו מיוחדין למאכל אדם או בהמה בשעת גידולן, אלא גם בחישב עליהן בשעה שליקטן גם כן חל בהם קדושת שביעית על ידי הלקיטה.

דמחשבת חיבור... - לפי הגמרא בנדה (נ, ב) לא ניתן לשנות את יעודו של צמח בעודו מחובר, אלא רק לאחר שנתלש (לענין טומאה).

יחידה א: התנאים לקדושת השביעית

א. גידולו מן הארץ ושורשיו בארץ

1-3. **בגמרא (בשבת)** נכתב שלדבר שיאין לו עיקר' אין שביעית, ולכן לגופרית אין שביעית. **המאירי** כתב שיש מפרשים שבגופרית אין קדושת שביעית כי אין לה שורש, לכן גם בפטריות אין קדושת שביעית. **והביא פירושים נוספים למימרא זו.** ה'דרך אמונה' כתב שלפי מי שמפרש את הגמרא לעניין ביעור שביעית ודינים אחרים אין ראייה מגמרא זו לדין פטריות, אך מסתבר שכשם שלא חל חיוב תרומות ומעשרות על פטריות, כך גם לא חל עליהן חיוב שביעית.

קדושת שביעית בדבש

4-6. למרות שהכוורת נחשבת למחוברת (לעניין מלאכת קצירה בשבת) ה'מעדני ארץ', כתב שלא חלה קדושת שביעית על הדבש, כיון שאין לדבש שורשים באדמה. **הרב עמיחי** מעיר שבפרחים שמהם מלקטות הדבורים את הצוף לדבש ישנה קדושת שביעית, ושואל מדוע קדושה זו לא תחול על הדבש. הוא מיישב שבשעה שהדבורים מוצצות את הצוף, עוד לא חלה קדושת שביעית על הפרחים הללו. לדעת **הרב צבי פסח פרנק** בגלל שהדבורים אכלו את הפרחים פקעה מהם קדושת השביעית ואינה חלה על הדבש. **הרב עמיחי אינו חולק בהכרח על ה'מעדני ארץ', אלא מיישב היבט אחר בדין הדבש.** **הרב אפשטיין** כותב שיש להתיר אף כשהפרחים קדושים בקדושת שביעית, מכיון שיזה וזה גורם, ובהכרח שחלק מהדבש מגיע מצמחים שאינם קדושים בקדושת שביעית. כמו כן הדבש נוצר מחומרים נוספים שהדבורים מוסיפות לצוף.

ב. הנאתו וביעורו מתרחשים באותו זמן והנאה הראויה לכל אדם

7-9. **הגמרא (בבא קמא)** ביארה שקדושת שביעית חלה רק על גידולים שההנאה הרגילה מהם דומה להנאת אכילה, דהיינו ש'הנאתו וביעורו שוה'. לכן יש קדושה בגידולים העומדים לצביעה, שההנאה ממנה באה בזמן הביעור, ואין קדושה בגידולים העומדים להסקה, שההנאה ממנה באה רק לאחר הביעור. **רש"י** ביאר שמהדרשה 'לכם לאכלה' לומדים א. שקדושת שביעית חלה רק על פרי שעומד להנאות אלו, ב. שבפירות שביעית מותר להשתמש להנאות הללו בלבד. **משנה ראשונה** ביאר שהטעם הוא משום שאם אין ההנאה בזמן הביעור השימוש הוא כהפסד (וההנאה שמגיעה אחר כך, היא משהו אחר).

10-12. **הגמרא (בהמשך)** מציינת שלפי תנא קמא אין קדושה בעצי הסקה שהנאתן רק לאחר ביעורו, ומאותו הטעם אין להשתמש בפירות שביעית למשרה וכיבוס, כי בשימושים אלו הביעור קודם להנאה. ואילו לפי רבי יוסי גם בגידולים שאין הנאתו וביעורו שוה יש קדושה, ולכן יש קדושה בעצי הסקה, וגם מותר להשתמש בפירות שביעית לכיבוס ולמשרה. רבי יוסי מודה שאסור לעשות רפואה בפירות שביעית, כיון שרק שימוש ה'שוה לכל אדם' מותר. **הראב"ד** ביאר שגם רבי יוסי וגם תנא קמא לומדים את דינם מהדמיון לאכילה, ונחלקו האם לדמות לכך שזו הנאה השווה לכל אדם, או הנאה הבאה יחד עם ביעור החפץ מן העולם. ה'מנחת שלמה' הוסיף שכיון שההנאה צריכה להיות דומה לאכילה, היא צריכה להיות הנאת הגוף, ולא הנאת מצוה (לכן בעקבות, לא תהיה קדושה אף שמשתמשים בהן למצוות ארבעת המינים).

הנאתו לפני ביעורו

13-14. **בעל ה'מאורי'** כתב שברור שצמח שהנאתו קודמת לביעור קדוש כמו צמח שהנאתו וביעורו שוין. **ואף שהוא מדבר לשיטת רבי יוסי ניתן לדייק שזו גם שיטת חכמים.** **בגמרא בסוכה** נכתב שיש קדושה בלולב משום שמשתמשים בו כמטאטא, ופרש **רש"י** שהלולב קדוש כי יש בו קלקול קטן בכל טאטוא. **הקהילות יעקב** דייק מדברי **רש"י** שיש קדושה רק אם ההנאה והביעור שוים, ולא אם ההנאה קודמת לביעור. בניגוד לכך, הוא רצה להוכיח שנוהגת קדושת שביעית גם כשההנאה קודמת לביעור, מכך שהירושלמי הסתפק האם בבשמים יש קדושת שביעית (למרות שהנאת הריח קודמת לביעור). אמנם **ר"ש סיריליו** פירש שזהו ספק הירושלמי, האם חלה קדושת שביעית בדבר שהנאתו לפני הביעור, וספק זה לא נפשט. **לפי ערוך השולחן במקור 23 הירושלמי סובר שיש קדושה גם בדברים שהנאתו וביעורו אינם שוים.**

יחידה ב: קדושת שביעית בצמחים המשמשים לצביעה וכיבוס

15-17. הירושלמי הסתפק האם יש קדושת שביעית בגידולים המיועדים לצבע. למסקנתו, יש קדושת שביעית, כיון שצביעה נכללת ב'לכס' - כל דבר שיש בו צורך לכס. רש"י (סוכה) כתב שבבגדים המיועדים לכיבוס כבר כשהשתמש ביון לשרייה היין התבער, והנאת האדם באה רק בשעת הלבישה. **תוספות** מביאים שרש"י בבבא קמא פירש שההנאת האדם באה מיד כשהצבע נכנס בבגד, ואז הוא התבער, וכן בכיבוס, ההנאה היא מיד כשהבגד מתכבס. אלא שבכיבוס הפרי מתכלה עוד קודם שהבגד מתכבס, ולכן הביעור הוא לפני ההנאה.

שיטת הרמב"ם

18-23. רמב"ם פסק שחלה קדושת שביעית על צמחים המיועדים לכיבוס, אבל אסור לכבס בצמח שמיועד לאכילה. **זו לכאורה סתירה: מצד אחד פסק כרבי יוסי, שחלה קדושת שביעית על צמח המיועד לכיבוס למרות שההנאה והביעור אינם שוים, ומצד שני פסק כתנא קמא שאין לכבס בפירות שביעית. ה'כסף משנה'** כתב שהרמב"ם פסק כתנא קמא, לכן אסור להשתמש בצמחים הקדושים בקדושת שביעית לצורך כביסה, שהיא שימוש שאין הנאתו וביעורו שוין. עם זאת, גם לדעת תנא קמא הכלל הזה נאמר רק לגבי גידולים המיועדים לאכילה, אבל גידולים שאינם מיועדים לאכילה אלא לכיבוס ומשרה קדושים אף שאין הנאתו וביעורו שוה. **המקדש דוד** כתב שקדושת שביעית חלה על צמחים המשמשים גם כסבון רחצה, שהוא שימוש שהנאתו וביעורו שוה. אך כיון שהצמחים אינם מיועדים לאכילה, לא חל עליהם הכלל שצריך להשתמש בהם רק שימוש כזה שהנאתו וביעורו שוה, ולכן מותר גם לכבס בהם. **לכן אסור להשתמש בצמחי מאכל לצורך כיבוס; על צמח המשמש לכביסה ולא למאכל ולרחצה - לא תחול קדושת שביעית.**

ר"י קורקוס ביאר שיין מתקלקל מיד בתחילת הכיבוס, וההנאה ממנו היא רק כשהבגד מתחיל להתנקות לאחר זמן מה. אולם צמחי כיבוס אחרים, אינם מתקלקלים מיד, אלא רק באותו זמן שבו הם גורמים לכיבוס. **וקדושה חלה על צמח רק כשהנאתו וביעורו שוה. נפקא מינה בינו לבין המקדש דוד: 1. צמח הראוי לכיבוס בלבד - למקדש דוד אינו קדוש כלל, לר"י קורקוס קדוש אף שמותר לכבס בו. 2. צמח שאינו למאכל אך ניתן להפיק ממנו צבע - למקדש דוד קדוש ומותר להשתמש בו גם לשימוש שאין הנאתו וביעורו שוים, לר"י קורקוס קדוש ומותר להשתמש רק לשימוש שהנאתו וביעורו שוים. ערוך השולחן** כתב שלפי הבבלי קדושה חלה רק על גידולים שהשימוש בהם הוא לדבר שהנאתו וביעורו שוים, ורק שימושים אלו מותרים בגידולים הקדושים. ואילו לפי הירושלמי קדושה חלה על גידולים המשמשים לדבר השוה לכל נפש. לפי שני התלמודים מותר להשתמש באהל ובורית לכביסה, אך יש מחלוקת אם יש בהם קדושה, ואם מותר להשתמש בגידולים הראויים למאכל לשם כביסה. הרמב"ם הכריע כבבלי (יש לגרוס בדבריו שאין קדושת שביעית בצמחים המיועדים לכביסה), אך הסביר את ההלכה שמותר לכבס גם לפי שיטת הירושלמי. **הרב הרצוג** כתב שהרמב"ם פסק כירושלמי שאינו סובר את הכלל של 'הנאתו וביעורו שוה', ולכן הכלל הזה לא מוזכר ברמב"ם בשום מקום. ניתן ללמוד שזוהי שיטת הירושלמי מהאופן בו הובאה מחלוקת ר' יוסי ורבנן. **לדעת ערוך השולחן הרמב"ם פוסק כמו הבבלי, שקדושה חלה רק כשהצמח עומד לשימוש שהנאתו וביעורו שוין, ובצמח קדוש רק שימושים כאלו מותרים; ואילו לדעת הרב הרצוג הרמב"ם פוסק כירושלמי, שחלה קדושה גם על צמח שאין הנאתו וביעורו שוה.**

צמח המיועד לסבון רחצה	צמח המיועד למאכל	צמח המיועד לכביסה	
קדוש (מאותה סיבה), <u>אין התייחסות</u> לגבי כיבוס בו	אסור לכבס (השימוש לא לפי הכלל)	קדוש (מותר לכבס כי הכלל רק בצמח מאכל)	כסף משנה הדרישה להנאתו וביעורו שוים רק בצמח מאכל
קדוש ומותר לכבס	אסור לכבס	לא קדוש (בגלל הכלל)	מקדש דוד יש קדושה רק כשהכלל חל; הגבלת השימוש רק כשראוי למאכל

יש קדושה, ומותר לכבס אם לא מתקלקל לפני הניקוי.	מותר לכבס אם לא מתקלקל לפני הניקוי.	יש קדושה אם לא מתקלקל לפני הניקוי.	ר"י קורקוס הכלל חל תמיד, צריך לבחון כל גידול לפי האופן בו הוא מתקלקל
אין התייחסות, מן הסתם תחול קדושה, ויהיה אסור לכבס בהן.	אסור לכבס בהם, כשיטת הבבלי.	הגירסה היא ש'לא חלה קדושה' עליהם.	ערוך השולחן הכלל חל תמיד, שינה גירסת הרמב"ם
חלה קדושה, ויתכן שמותר לכבס.	אסור לכבס	חלה קדושה (כירושלמי שלא צריך הנאה וביעור שוים).	הרב הרצוג לעולם הכלל אינו חל

יחידה ג: קדושת שביעית בפרחים

פרחים המיועדים לריח

24-28. הירושלמי הסתפק האם ישנה קדושת שביעית בצמחים המיועדים לבושם, והביא ראייה מן הברייתא שאין בהם קדושת שביעית. ראייה זו נדחתה בשני אופנים: א. הברייתא מבטאת את דעת רבי שמעון הסובר שאין קדושה אלא בפירות, ולא בשרף או בפרחים. ב. מדובר בפרחים שאינם חשובים. ה'אמרי בינה' כתב שאף שהרמב"ם לא פסק בשאלה אם יש קדושה בבשמים, ניתן להסיק שיש בהם קדושה, כמו שפסק לגבי שרף באילן סרק. ה'דרן אמונה' דחה את ההוכחה: יתכן שקדושה חלה על שרף משום שהוא ראוי למאכל, אבל על צמח בושם שאינו ראוי למאכל לא תחול קדושה. **חזון איש** כתב שספק הירושלמי הוא אם קדושה חלה על פרחי-ריח אף שאינם חשובים. מהמשך דברי הירושלמי עולה שלכל הדעות אין קדושה בפרחים הנושרים, כי אינם חשובים, ושיש קדושה בבשמים המשמשים גם כתבלין למאכל. הירושלמי אינו פושט את הספק לגבי פרחי-ריח חשובים. ה'ציץ אליעזר' כתב שכיון שלא הוזכר ספק הירושלמי בבבלי וברמב"ם, יש להקל שלא לנהוג קדושת שביעית בבשמים. וכהוראתו של הרב דיסקין, שבהדסים אין קדושת שביעית למרות שיש להם ריח.

29-31. הרב טוקצ'ינסקי פסק שבצמחים שרגילים לנטוע לריח יש קדושת שביעית, כי הנאת ריח היא ככל הנאה אחרת שהנאתה וביעורה שוין. מסקנת הירושלמי היא שכשיש פירות אין קדושה בשרף היוצא מהגזע או בפרחים העומדים לריח; וכשאין פירות יש קדושה לשרף העץ ולפרחים העומדים לריח. **שיטתו היא כאמרי בינה, ולא כציץ אליעזר. משנת יוסף** חלק על הרב טוקצ'ינסקי, ולדעתו ספק הירושלמי לא נפשט. המשנה שקבעה שלורד יש קדושת שביעית עסקה בפרחים שיש להם טעם, ואין לפשוט ממנה את הספק. ה'דרן אמונה' כתב שכיון שהספק לא נפשט יש להחמיר בו.

פרחי נוי

32-33. הרב טוקצ'ינסקי כתב שבפרח שעומד רק לנוי, ואין לו ריח, אין קדושה. מכיון שהנאה זו של ראייה אינה הנאה גופנית של האדם. **הרב אפרתי** כתב שלא תחול קדושת שביעית על פרחים שניטעו ליופי גם אם יש בהם ריח, כשם שאין קדושה בעצים מפני שרובם מיועדים להסקה ולא להנאה שיש בה קדושה. ואולי גם ניתן לשנות את מעמד הפרחים לפי מחשבת האדם, בדומה לצמחים אחרים שיש להם מספר שימושים אפשריים. אמנם, יש הסוברים שיש קדושה בפרחי נוי שיש בהם ריח, שהרי אנשים מעדיפים פרחי ריח - מוכח שיש לריח חשיבות.

יחידה ד: שימושים שונים בפירות שביעית

רפואה

34-35. בתוספתא נכתב שאסור לאדם שגרוננו כואב לגרגר שמן קדוש ולירוק, אבל רשאי לאכול שמן ולבלוע. וכן אסור לאדם ששיניו כואבות לשטוף את פיו בחומץ קדוש ולירוק, אבל רשאי לאכול את החומץ בדרך שרגילים לאכול ממנו, למרות שכוונתו לצורך רפואה. **במשנה** נכתב שאסור להכין תרופה לבני אדם מצמח קדוש המיועד למאכל אדם. אם הצמח מיועד למאכל בהמה מותר להכין ממנו תרופה לבני אדם, אך לא תרופה לבהמה.

36. הירושלמי מתקשה מדוע יש הבדל בין הכנת תרופה ממאכל אדם, לבין הכנת תרופה ממאכלי בהמה? הרי התורה מתייחסת לאכילת אדם ובהמה באותו פסוק, וצריך היה לדרוש את הפסוק באופן שדינם יהיה שווה! ומתוך: א. דרשת שני חלקי הפסוק באותו אופן תיצור סתירה בין הדרשות, ולכן יש לדרוש שממאכל אדם אסור להכין תרופה אפילו לאדם, וממאכל בהמה מותר להכין תרופה לאדם אך לא לבהמה. ב. ישנם שני מיעוטים צמודים, 'ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות' - המיעוטים באים לרבות תשמישים לאדם, דהיינו שמותר להשתמש לרפואה במאכלי בהמה הכתובים בהמשך הפסוק.

הדלקת הנר

37-39. הספרא דורשת מפסוק שמותר להשתמש בגידולי שביעית גם להדלקת נר ולצבע. היתר זה מופיע גם **במשנה**. ה'משנה ראשונה' כתב ששימושים אלו מותרים אפילו בפירות הראויים למאכל.

הדלקת נר חנוכה

40-41. בית רידב"ז פסק שאין להדליק נר חנוכה משמן שביעית, כיון שאסור להשתמש באורה. (וכן פסקו אחרונים נוספים מטעם דומה). מנחת שלמה חולק וסובר שמותר להדליק נר חנוכה בשמן של שביעית. לדעתו, הדלקה כזו שמטרתה לפרסם את הנס, והמדליק מעוניין שהנר ימשיך לדלוק ולהאיר (אפילו שקיים את מצוות ההדלקה מיד אחר ההדלקה), נחשבת כהנאה מותרת. הנאה כזו אינה גרועה ממי שמדליק שמן שביעית כדי לפרסם את החנות שלו, או ממי שמדליק נר כדי שיוכל ללמוד תורה בחושך, שכולן הנאות מותרות. זאת בניגוד לשימוש בשמן לקרבנות, שהשמן נשרף על גבי המזבח, כי שם התקיימה המצווה מיד בתחילת ההקרבה, ואין למקריב הנאה או רצון שהשמן ימשיך לדלוק.

סיכה

42-43. בתוספתא נכתב שמותר לסוך שמן שביעית על פצע, אם לא שמים על צמר גפן. ואין לסוך מיצים שאין דרך לסוך בהם. הרמב"ם הוסיף שאין לסוך גם נעליים, אולם מותר לסוך את הרגל ואחר כך לנעול את הנעליים.

יחידה ה': חלות קדושת שביעית על צמחים שונים

צמחים המיועדים להכנת כלים

44-47. הגמרא התקשתה מדוע לולב קדוש בקדושת שביעית, והלא הוא עץ בלבד, ואין קדושת שביעית חלה על עצים? ומתוצאת שההנאה שנהנים מעצים היא אחרי הביעור, ולכן אינם קדושים, אבל ההנאה מהלולב היא עוד לפני ביעורו מהעולם, ולכן חלה עליו קדושת שביעית. וביאר רש"י שזמן ביעור הלולב הוא בזמן שמכבדים בו את הבית, והוא שעת ביעורו. בניגוד לסתם עצים שמיועדים לחימום התנור, שהשימוש נעשה בגחלים, וההנאה באה רק לאחר הביעור. שאילת יעב"ץ כתב שחלק מהראשונים הבינו שמסקנת הגמרא כאן אינה להלכה, מכיון שלמסקנת הגמרא במסכת בבבא קמא לא נוהגת שביעית בשום עץ, כי סתם עצים עומדים להסקה ואין לחלק בין עץ לעץ. לעומת זאת, מתוספות עולה שגם למסקנה להלכה יש הבדל בין עץ לעץ בהתאם לשימוש הרגיל בהם. לכן אפילו סתם עצים משמשים להסקה, עצים שמיועדים רק למאור (או להנאה אחרת) ולא להסקה - יש בהם קדושת שביעית.

48-52. תוספות כתבו שאין קדושה בעצי הסקה, למרות שלפעמים משתמשים בהם גם באופן שההנאה והביעור שוים. החזון איש דן בהלכה שאסור להשתמש בתבן של שביעית כמילוי לכריות, והסביר שזה שימוש אסור כי הקדושה פוקעת אף שהתבן נשאר קיים, בניגוד לאכילה בה ההנאה והביעור שוים. מטעם זה לא חלה קדושת שביעית על פשתן שמיועד רק לייצור לבגדים, שכן בזמן ההנאה מהבגד הפשתן אינו מתכלה. וכן אין קדושה בעצים שמיועדים לבניין או לייצור כלים. כנראה החזון איש הבין שבכל טאטוא הלולב מתקלקל, בעוד שבכלים הכילוי אינו ניכר, ולא נחשב שהנאות וביעורו שוים. הרב אהרונסון מסתפק אם חלה קדושת שביעית על כותנה, ומסיק שלא: א. כותנה אינה פרי, אלא עץ, ועל עצים לא חלה קדושה, כמו שכתב השאילת יעב"ץ שלעיל. אולם בפשתן חלה קדושת שביעית, כי הגרעין ראוי לאכילה קצת. ב. על ידי הטויה הכותנה משתנית מצורתה לגמרי, והיא כדבר חדש שאין בו קדושה. לפי טעם זה, גם אין קדושה בפשתן. ומותר לכתחילה להכין את הבגד מהפשתן ואינו כמחלל פירות שביעית, כי חוטי הפשתן מעולם לא

היו ראויים למאכל, רק הגרעין. ג. למרות שניתן לבצע עיבוד ולהפיק מהכותנה מאכל בהמה, אין חובה לעשות זאת, כי הקדושה חלה רק על דבר הראוי למאכל מעיקרו. **המנחת שלמה** השיג על הרב אהרנסון שהרי: א. סיבי כותנה אינם מוגדרים כעצים, וצריכה לחול עליהם קדושת שביעית. ב. שינוי הסיבים לבגדים אינו סיבה להפקעת קדושה, כמו שרואים מסממני צבע, שעוברים שינוי לפני שאפשר להשתמש בהם לצביעה. וכן מתבלינים שאינם ראויים למאכל עד שיתמעכו ותשתנה צורתן, ואף על פי כן חלה עליהם קדושה. להלכה, גם הרב אוירבך סובר שאין קדושה בסיבי כותנה (למרות שההסבר לכך לא ברור לו), כי מדברי הגמרא שאוסרת לקנות בגדים בדמי שביעית מוכח שאין קדושת שביעית בבגדים. **המנחת יצחק** הביא את דברי **הרב שטרנבוך**, שבבגדים העשויים מכותנה אין קדושת שביעית משום שהסיבים עברו שינוי. אבל יש קדושה בצמר גפן לרפואה, משום שהוא אינו עובר שינוי. **המנחת יצחק** עצמו סובר שאין קדושה בצמר גפן המיועד לרפואה, כי קדושה חלה רק על דבר העומד לשימוש השווה לכל אדם.

טבק

53-54. ה'ציץ אליעזר' כתב שאף שבעישון הטבק ההנאה והביעור שוים, לא חלה על הטבק קדושת שביעית, כי העישון מזיק לבריאות, והנאת העישון אינה נחשבת לישוה לכל נפש'. ועוד, שקדושה חלה רק על דבר הראוי למאכל, ומטעם זה פסק הרמב"ם שבלולב לא נוהגת קדושת שביעית. להלכה הוא פוסק שיש להחמיר בקדושת שביעית בטבק, ולהקל באיסור ספיחין בו. לדעת **הדברי יציב** טבק אינו קדוש, בגלל שההנאה ממנו היא מהעשן ולא מהאש, ולכן היא רק אחרי הביעור. וכן בגלל שהעישון מזיק, ואינו נחשב כלל להנאה.

יחידה ה': צמחים שקדושתם תלויה במחשבת המלקט

55-58. במשנה נכתב שצמח שמשמש לפעמים למאכל אדם ולפעמים למאכל בהמה, תלויה קדושתו במחשבת המלקט. ואם ליקט על דעת שהצמח ישמש גם למאכל אדם וגם למאכל בהמה - מחילים על הצמח גם את החומרות שיש במאכלי אדם וגם את החומרות של מאכלי בהמה. ואם ליקט לשם עצים, הוא כעצים. **המאירי בקרית ספר** ביאר שחומרא זו - שכשחשב עליו גם למאכל אדם וגם למאכל בהמה צריך לתת עליו חומרי שניהם - היא מדרבנן. **רבי עקיבא אייגר** כתב שבצמחים אלו ישנה משמעות למקום הגידול, ולכן כשהם גדלים בחצר סתמם למאכל, וכשהם גדלים בר הולכים אחר מחשבת המלקט. **המנחת שלמה** הוסיף, שבצמחים אלו מועילה מחשבה מפורשת שיהיו למאכל בהמה אפילו אם הם גדלים בחצר, **אבל אם נלקטו בלי מחשבה מיוחדת לשם בהמה - יחשבו כמאכל אדם. לעומת זאת, צמחים אלו שגדלים בר אינם נחשבים למאכל אדם כברירת מחדל.**

זמן המחשבה הקובעת

59-62. הירושלמי שואל האם יתכן שצמח לא יהיה קדוש (בגלל שלא היה מיועד לאכילה), ולאחר מכן תחול עליו קדושה (כי יעודו השתנה לאכילה)? ומשיב שניתן ללמוד שהקדושה יכולה לחול על הצמח גם לאחר לקיטתו, מדין סיאה אזור וקורנית שגם אם נלקטו לשם עצים, אם חשב עליהם אחר כך לשם מאכל - חלה עליהם קדושה. **הרדב"ז** הוכיח מדברי הרמב"ם שהזמן שבו נקבע ייעוד הגידולים הוא בזריעה, גם לעניין מעשר וגם לעניין שביעית. **מדבריו משמע שאין הבדל בין מעשר לשביעית, ובשניהם הולכים רק אחר זריעה, ולא כירושלמי. תורת זרעים** סובר שהרמב"ם אינו חולק על הירושלמי, ובשביעית הולכים גם אחר מחשבת הליקוט. לדבריו, יש לחלק בין תרומות ומעשרות שם החיוב-בכח חל כשהצמחים מחוברים (חיוב-בפועל חל רק לאחר גמר האיסוף), לכן המחשבה היחידה הקובעת היא בשעת הזריעה. לעומת זאת, החיוב-בכח בשביעית חל על הצמחים גם במהלך גדילתם, ולכן ניתן לשנות את ייעוד הצמח גם בזמן הליקוט. לפי הסבר זה, לאחר הליקוט אי אפשר לשנות את ייעוד הגידולים. **לעומת זאת, לדעת החזון איש** מהירושלמי עולה שגם לאחר הלקיטה ניתן לשנות את ייעוד הגידולים.

1. האם יש קדושת שביעית בפטריות הצומחות מהארץ בשמיטה, ולמה?

- א. כן, כיון שהפטריות צומחות מהאדמה.
- ב. לא, כיון שלפטריות אין שורשים באדמה.
- ג. אם הפטריות צומחות על העץ אין בהם קדושת שביעית, ואם באדמה - יש בהם.
- ד. אם הפטריות מיועדות לאכילה חלה עליהם קדושת שביעית, מכיון שהפטריות 'הנאתן וביעורן שוה'.

2. מהו הטעם לכך שבדבש אין קדושת שביעית למרות שהוא עשוי מפרחים של פירות שחלה עליהם קדושת שביעית?

- א. כיון שהדבורים אוכלות את הצוף, לפני שחלה על הפרי קדושת שביעית.
- ב. כיון שהדבורים יונקות צוף גם מפרחים אחרים שאין בהם קדושת שביעית ואז זה יזה וזה גורם, והדבש אינו קדוש.
- ג. כיון שהצוף עובר עיבוד נוסף בגוף הדבורה (שאינו אוסר את הדבש באכילה).
- ד. בכל התשובות יש אמת.

3. כשהנאה הרגילה מהצמח מתקבלת לפני ביעורו מהעולם, האם חלה עליו קדושת שביעית?

- א. לדעת רבי יוסי - חלה, אם ההנאה 'שוה לכל נפש', ואילו לתנא קמא - לא חלה.
- ב. נלמד מהפסוק 'לאכלה', שרק הנאה הדומה לאכילה נחשבת כהנאה לענין פירות שביעית, ולכן כשהנאה הרגילה מתקבלת לפני הביעור הצמח לא קדוש בקדושת שביעית.
- ג. לדעת בעל המאור - חלה, ה'קהילות יעקב' הביא שדעת רש"י שלא חלה, ולר"ש סירילאו - זהו ספק בירושלמי.
- ד. חלה קדושה אם יש שימושים נוספים, אם זהו השימוש היחיד לא חלה.

4. האם לדעת הרמב"ם מותר לכבס בצמחים שצמחו בשביעית?

- א. מותר לכבס רק בצמחים המיועדים רק לכביסה, כי נאמר 'והיתה שבת הארץ לכם' - לכל צרכיכם.
- ב. אסור לכבס בכל הצמחים, כיון שהצמחים קדושים, וכביסה הנאתה אחרי ביעור הצמח.
- ג. מותר לכבס בצמחים שמיועדים לכביסה, או בצמחים שמיועדים לאכילה אם חשב כשליקטן לשם כביסה.
- ד. הכיבוס נחשב כצורך בסיסי, ולכן בכל הצמחים מותר לכבס.

5. איך מסביר הרב הרצוג את דעתו של הרמב"ם בעניין הכלל: 'הנאתו וביעורו שוה'?

- א. שיש ספק דין אם הכלל הזה נכון, שנובע מהשאלה אם לפסוק כבבלי או כירושלמי, והרמב"ם יצא ידי חובת שתי הדעות.
- ב. שהרמב"ם פסק כירושלמי, ולא סובר את הכלל הזה.
- ג. לדעת הרב הרצוג, הרמב"ם הבין את הכלל אחרת מהמקובל, והבין שהכלל מתייחס רק לצמחים שמיועדים לאדם, אבל צמחים שמיועדים לשימושים אחרים, קדושים גם באופן שהכלל לא מתקיים.
- ד. הרב הרצוג ביאר שלמרות שהרמב"ם לא מזכיר את הכלל, ניתן לראות מדבריו בכמה מקומות, ביניהם לגבי כביסה, שהרמב"ם סובר את הכלל הזה.

6. האם חלה קדושת שביעית בצמחים המיועדים לבושם?

- א. כיון שהנאת הריח אינה דומה לאכילה, לא חלה קדושת שביעית.
- ב. הירושלמי מסתפק בדין זה, והרמב"ם פסק שלא חלה קדושת שביעית.
- ג. אם יש לצמחים אלו שימוש נוסף כמו אכילה, חלה קדושת שביעית, אם זהו השימוש היחיד לא חלה.
- ד. הירושלמי מסתפק בדין זה, ונחלקו האחרונים מה יהיה הדין לשיטת הרמב"ם (שלא הזכיר במפורש ספק זה).

7. האם תחול קדושת שביעית בפרחים המיועדים לנוי?

- א. חלה, כיון שיש חשש שיזרעו אותם באיסור, וקדושת שביעית היא כדי שלא יזרעו באיסור.
- ב. לא חלה, כיון שההנאה נובעת מההסתכלות עליהם, והיא לא הנאה מספיק חשובה.
- ג. חלה, כיון שאדם נהנה מראיית הפרחים.
- ד. לא חלה, כיון שזו לא הנאה הישנה לכל נפש - ישנם אנשים שאינם נהנים מראיית פרחים.

8. האם מותר להשתמש בפירות שביעית לצורך רפואה?

- א. אסור, כיון שיש לימוד 'לאכלה' ולא למלוגמא.
- ב. רפואה לאדם מותרת, ורפואה לבהמה אסורה.
- ג. לדעת רבי יוסי - מותר, לדעת רבנן - אסור.
- ד. אם זה מאכל בהמה - מותר לרפואת אדם, אם זה מאכל אדם - אסור לרפואת אדם.

9. מדוע יש האוסרים להדליק נר חנוכה בשמן שביעית?

- א. משום שהתורה אמרה: 'לאכלה ולא להדלקה'.
- ב. משום שנר חנוכה הוא מצווה דרבנן, מדאורייתא השמן מתכלה לחינם.
- ג. כיון שפירות שביעית נועדו להנות מהם, ואסור להנות מנר חנוכה.
- ד. משום שנר חנוכה דומה למנורת המקדש, וצריך להשתמש בשבילו רק בשמן שאין בו קדושה אחרת.

10. לפי התוספתא, באיזה אופן אסור לסוך פצע בשמן שביעית?

- א. באופן שהאדם שם את השמן על צמר גפן וסך.
- ב. באופן שסכים בשמן רב, כך שהשמן עלול ליזול ולהיפסד.
- ג. באופן ששם על פצע שיתרפא גם בלי השמן, והשמן נועד רק להפחית כאב.
- ד. באופן ששם על פצע עם חומרים אחרים, והחומרים הללו גורמים לשמן להתקלקל.

11. לדעת הרב אהרונסון, מהם הטעמים לכך שאין קדושת שביעית בכותנה?

- א. 1. הכותנה אינה מיועדת למאכל. 2. הכותנה מתבערת לפני ההנאה שנהנים ממנה.
- ב. 1. הכותנה אינה פרי אלא עץ. 2. הכותנה משתנה מברייתה כאשר משתמשים בה.
- ג. 1. החוטים אינה התוצר העיקרי של הצמח. 2. יש הבדל בין כותנה לבין פשתן, ומכותנה לא מפיקים חוטים טובים.
- ד. 1. הכותנה צריכה עיבוד ארוך, ולכן הצמח עצמו אינו קדוש. 2. אין בכותנה קדושה מכיון שהיא יקרה ולא נחשבת 'שוה לכל נפש'.

12. לדעת ה'דברי יציב', האם בטבק יש קדושת שביעית, ומדוע?

- א. אין, כיון שההנאה היא אחרי שהוא נשרף, וזה נחשב 'הנאתו לאחר ביעורו'; וכן שעישון מזיק ואינו נחשב להנאה.
- ב. יש, כיון שההנאה מהטבק היא כמו הדלקת הנר שנחשבת הנאה מותרת מקדושת שביעית; וכן שהנזק הנגרם מעישון הוא רק נזק מצטבר ולא מייד.
- ג. אין, כיון שהטבק הוא צמח הפקר, ולא יכולה להיות בו קדושת שביעית; וגם כי טבק מופק מעלים ולא מפירות, ויש לו דין של 'סתם עצים'.
- ד. יש, כיון שהטבק מיועד גם לתרופה, במינונים נמוכים; וגם כי ראוי למאכל בהמה.

13. צמחים שלפעמים משמשים למאכל אדם, לפעמים למאכל בהמה, ולפעמים להסקה - מה דינם אם הם גדלים בחצר?

- א. לדעת רבי עקיבא אייגר - יש קדושה בכל מקרה; לדעת ה'מנחת שלמה' - אם גדלו בחצר קטנה (עד גודל של בית כור) יש בצמחים קדושה, אבל חצר גדולה דינה כשדה, ואין בה קדושה.
- ב. לדעת רבי עקיבא אייגר - חייבים כוונה למאכל אדם בזמן הנטיעה כדי שתחול קדושה; לדעת ה'מנחת שלמה' - ניתן לכוון גם כשלוקט, ותחול קדושה.
- ג. לדעת רבי עקיבא אייגר - השימוש הסתמי הוא לשם מאכל אדם. לדעת ה'מנחת שלמה' - אם יחשוב לשם מאכל בהמה - יהיה לזה דין מאכל בהמה.
- ד. לדעת רבי עקיבא אייגר - בחצר משתמרת - יש קדושה, ובחצר שאינה משתמרת - אין קדושה. לדעת המנחת שלמה - בכל מקרה יש קדושה.

- תשובון**
- 7. ב
 - 8. ד
 - 9. ג
 - 10. א
 - 11. ב
 - 12. א
 - 13. ג

שנת ה'שבע

זה הזמן שלך

מה הן מטרות השמיטה?
האם עלי לזוטר על החובות שהיבים לי?
האם יש צורך להפריש תרומות ומעשרות בשנה זו?
מה זה "ספיחין"?

972-2-5371485 | shmita@eretzhemdah.org